

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Oliver Bollverk

**MAJANDUSLIK HÄÄLETAMINE JA MAJANDUSE
MÕJU KAHE SUURIMA ERAKONNA TOETUSELE
EESTI JA ROOTSI NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Mihkel Solvak, PhD

Tartu 2019

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

/Oliver Bollverk/

Kaitsmine toimub/kuupäev/ kell/kellaaeg/
...../aadress/ auditooriumis/number/.

Retsensent: /nimi/ (...../teaduskraad/),
..... /amet/

LÜHIKOKKUVÕTE

Empiirilised uuringud majanduslike tingimuste rollist valijate otsuste kaalutlustes ning majanduskeskkonna mõjust valitsuse populaarsusele ulatuvad eelmise sajandi esimesse poole. Käesolevas töös on uuritud majanduslikku hääletamist agregeeritud majandusnäitajate põhjal Eestis ja Rootsis vastavalt aastatel 2007-2018 ja 1998-2018. Püstitatud on kaks hüpoteesi – üks peaministripartei ja teine suurima opositsioonierakonna kohta lähtuvalt empiirilises kirjanduses leitud, et valitsuses olevad jõud koguvad toetust kui majandus paraneb ning kaotavad populaarsust majanduslanguse perioodidel. Analüüsis on kasutatud paneelspetsiifilist fikseeritud efektiga mitmest lineaarset regressioonimudelit, mis interaktsioonimuutuja abil võtab arvesse partei valitsuses olemise tingimust. Järeldub, et seos opositsioonipartei ja majanduse vahel on ootuspärase suunaga ning paindlik valitsusevahetusele Eestis ning peaministrierakonda ei premeerita mitte lisatoetusega majanduse paranedes, vaid eelistatakse poliitilist *status quo*-d. Opositsiooni toetatakse vastavalt parematele või kesisematele majandustulemustele vähesemal või suuremal määral. Rootsis hüpoteesid kinnitust ligi 20 aasta vaates ei leia ning majandusindikaatorite mõju parteipopulaarsusele osutub suunalt ja olulisuselt ajas ebastabiilseks. Lühematel ajavahemikel 2006-2014 ja 2014-2018 ilmneb vastavalt tööpuuduse ning SKP kasvu erineva suunaga ning statistiliselt oluline mõju Rootsi kahe suurima erakonna toetusele.

Kui erakondade populaarsustrendide liikumised Eestis on tingitud muutustest SKP kasvus, siis Rootsi valijate käitumist kirjeldab makrotasandil enim muutus tööpuuduse määras. Inflatsioon osutub ajas ebastabiilseks toetusmustreid selgitavaks indikaatoriks mõlema riigi korral. Diskussioonis ilmneb, et kui majanduse mõju suunda Eestis tingib lihtsalt valitsusvastutus, siis mudeli ennustused Rootsis viitavad käsitlusele, mis näeb ette valijate erinevaid ootusi parempoolsetele ja vasakpoolsetele erakondadele majandusküsimustes heaoluriigi ühiskonnas. Lähtuvalt leitud seoste stabiilsusest ja kattuvusest varasemate töödega tehakse ettepanekuid edasiseks analüüsiks nii Eestis kui ka Rootsis.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. TEOREETILINE RAAMISTIK.....	7
1.1. Majandusliku hääletamise teoreetilised lähtepunktid	7
1.2. Juhtumivaliku põhjendus	9
1.3. Hüpoteesid	11
2. METOODIKA	13
2.1. Andmestiku tutvustus.....	13
2.2. Uurimismeetodid.....	13
3. ANALÜÜSI TULEMUSED.....	17
3.1. Deskriptiivne statistika.....	17
3.2. Majanduskeskkond ja toetus kahele suurimale erakonnale Eestis 2007-2018	19
3.1. Majanduskeskkond ja toetus kahele suurimale erakonnale Rootsis 1998-2018	23
4. DISKUSSIOON JA VÕRDLUS	28
4.1. Eesti.....	28
4.1. Rootsi	29
4.2. Võrdlus	31
KOKKUVÕTE	34
KASUTATUD KIRJANDUS	36
LISAD	40
Lisa 1. Kantar Emori erakondade toetusseire uuringu meetoodika.	40
Lisa 2. Varasemate Rootsi empiiriliste tööde kokkuvõte.	41
Lisa 3. Majandusnäitajate vahelised korrelatsioonid	41
SUMMARY	43

SISSEJUHATUS

Küsimus majanduskeskkonna mõjust ning selle mõju iseloomust valimistulemustele ja erakonnatoetusele püsib jätkuvalt populaarse uurimisteemana akadeemilises kirjanduses. Hiljuti leidis Liisa Talving (2016a) oma doktoritöös „*Economic conditions and incumbent support: when and how does the economy matter?*“ kümne Lääne-Euroopa riigi näitel aastatel 1989-2014 laiapõhjalist empiirilist tuge väitele, et majandustingimuste ja valitsuses olevate erakondade toetuse vahel on tugev seos (2016a, 6). Rootsi kohta leiab kirjandusest arvukaid teemakohaseid uuringuid alates 1960ndatest, ent enamik agregeeritud taseme nähtusele keskenduvald töid jäävad eelmisse sajandisse. Eestis on majanduslik hääletamine suhteliselt vähe tähelepanu pälvinud ning olulisimateks töödeks saab pidada Mihkel Solvaku (2016) ja Talvingu (2016b) analüüse. Käesolevas töös on võetud aluseks sageli üksikute riikide põhjal rakendatud metoodiline lähenemine uurimaks kahe majandusliku hääletamise teooriale rajaneva hüpoteesi kehtivust Eestis ja Rootsis ning tulemusi võrreldud. Erakondade valikul on autor lähtunud empiirilises kirjanduses kinnitust leidnud kontseptsioonidest ning tuletab nendest lähtuvalt tingimused, mille kehtides on oodata valijate kalduvust hoida just valitud erakondi toetusotsesega majandusolukorra eest vastutavateks.

Bakalaureusetöös vastatakse küsimusele, kuivõrd stabiilne on vastuslikule loogikale kohane seos ajas, et valitsevad jõud koguvad majandustingimuste paranedes toetust ning kaotavad seda majanduslanguse perioodidel. Lisaks uuritakse, kas toetajaskond premeerib peaministrierakonda heade majandustulemuste eest ja karistab kesiste eest, või pigem toetab suuremal määral opositsiooni kui majandus läbib languse. Andmete valikul lähtutakse varasemas empiirilises kirjanduses erakonnatoetusega seost näidanud majandusindikaatoritest. Hüpoteeside kehtivust hinnatakse ühe paneelspetsiifilise regressioonimudeli abil mõlemas riigis. Analüüs keskendub küsimusele, milline mõju on makromajanduslikul keskkonnal tervikuna ning üksikutel majandusindikaatoritel eraldi kahe suurima erakonna toetusele Eestis ja Rootsis vastavalt aastatel 2007-2018 ja 1998-2018 ning nende perioodide sisse jäävatel huvipakkuvatel alamperioodidel. Viimane analüüsietapp on ka mudeli robustsuse kontrolliks.

Töö esimeses osas selgitab autor teoreetilisi aluseid, põhjendab erakondade ning andmete valikut ja formuleerib hüpoteesid. Teises osas tutvustatakse andmestikku ja metoodikat koos tunnuste transformeerimise ning mudeli sobivuse põhjendustega. Kolmandas osas tehakse

järeldusi regressioonimudeli hinnangute põhjal nii terve perioodi kui ka alamperioodide vaates. Neljandas peatükis ehk diskussioonis keskendub autor võrdlusele varasemate töödega ning seoste iseloomu vastavusele teoreetilistele lähtepunktidele. Võrdluse alapeatükis tuuakse lühidalt välja, kuidas erinevad seosed majandus- ja populaarsusnäitajate vahel kahes riigis ning pakutakse selgitusi erisustele.

Statistilisteks arvutusteks ja visualiseerimiseks on kasutatud statistikatarkvara R ja selle täiendavaid pakette. Mudeli hinnangud eri perioodide lõikes võimaldavad kontrollida majandusindikaatorite seletusvõimet ja mõju stabiilsust ajas, paindlikkust valitsusvahetusele ning valitsuses olemise tingimuse olulisust majanduskeskkonna ja parteipopulaarsuse vahelise suhte kirjeldamisel. Kasutatud on avalikult kättesaadavaid majandusnäitajate aegridu Eestis ja Rootsis vastavalt Eesti Statistikaameti ja Statistics Sweden veebilehtedelt. Parteipopulaarsuse andmed tulevad kahelt tuntud uuringufirmalt – Kantar Emorilt ja Demoskopilt ning on samuti veebis saadaval.

Kuivõrd on erakondade valik piiratud kahe enim hääli saanud parteiga parlamendivalimistel, on järeldused piiratud nende erakondade toetajate kohta. Nii Eestis kui ka Rootsis moodustab kahe uuritava partei toetajaskond arvestatava osa valimisealisest elanikkonnast – Eestis on kogu vaatluse all oleva perioodi lõikes uuritud keskmiselt 54% ja Rootsis keskmiselt 60% valijaskonna eelistusi.

1. TEOREETILINE RAAMISTIK

1.1. Majandusliku hääletamise teoreetilised lähtepunktid

Duchi ja Stevensoni (2008) järgi on majanduslik hääletamine laias mõistes „mistahes muutus valija toetuses parteidele, mille on põhjustanud muutus majandusolukorra tajumises“ (2008, 41). Aluseline eeldus selle muutuse uurimisel on, et valitsuses olevad jõud kontrollivad majanduse käekäiku olulisel määral ning majandusolukorraga toimetulek on valitsevate jõudude üks võtmetähtsusega vastutusi (Talving 2016a, 15). Valimised on seejuures üheks peamiseks poliitilise vastutuse toimimise vormiks, kus valijatel on võimalus hoida valitsuses olijaid majandusarengu eest vastutavana (Talving 2016a, 26-28). Eelnevast tuleneb kirjanduses laialt uuritud vastutuse hüpotees, mis väidab, et valijad premeerivad või karistavad valitsust oma hääleotsusega vastavalt majandustulemustele (Talving 2016a, 28; Lewis-Beck 2000, 114). Seega on oodata, et majanduse kasvu aegadel, toetus valitsusparteidele kasvab, ning kesiste majandustingimuste ajal, kahaneb. Käesoleva töö hüpoteesid on sõnastatud vastutuse hüpoteesist lähtuvalt.

Majandusliku hääletamise teoreetilised alused pärinevad Anthony Downsi (1957) ratsionaalse valiku mudelist, mille kohaselt langetavad valijad otsuseid kaalutledes esiteks, kuidas muutub nende isiklik kasu valitsuse tegevusest ning teiseks, millised on opositsiooni pakutavad alternatiivid (1957, 138). Kodaniku eelistus ühele või teisele erakonnale rajaneb võrdlusele selle vahel, millist kasu sai ta lõppeva perioodi vältel valitsuses oleva erakonna tegevusest ning millist kasu ta oleks ta võinud saada, kui võimul oleks olnud iga opositsioonierakond (1957, 138). Dorussen ja Palmer (2002) toovad välja, et ratsionaalsus loob vaid käitumist selgitava baasmudeli, mille rakendamine nõuab arusaama psühholoogilisest keskkonnast, milles valijad majanduse üle mõtlevad ja oma mõtete alusel valimisotsuseid teevad (2002, 1). Seetõttu on kirjanduses arvukalt keskendutud sellele, milline on valijate tajumine majandusolukorrast. On leitud, et majanduse käekäigu tajumine erineb üksikisikute vahel ning sõltub muuhulgas sotsiaalmajanduslikust staatusest, poliitilistest eelistustest, kognitiivsetest võimetest ning majanduslikest kogemustest (Anderson & Wlezien 1997, 2). Samuti võib majandusolukorra tajumine muutuda ajas tegelikest majandustingimustest sõltumatult (1997, 2).

Lisaks eelnevale, on arvukad tööd täiendanud kontseptsioone majanduslikust hääletamisest selles osas, kuidas suhestuvad omavahel aeg ja majandusolukorra tajumine (Fiorina, 1978),

kas hääleotsuse langetamisel peetakse tähtsamaks isikliku majanduse käekäiku või riigi oma (Nannestad & Paldam, 1997) ning kuivõrd sõltub otsus karistada või premeerida valitsust poliitilise vastutuse jaotumisest eri poliitiliste jõudude vahel ning selle vastutuse selgusest valija jaoks (Powell & Whitten, 1993).

Fiorina (1978) analüüs Ameerika Ühendriikide Kongressi valimiste põhjal näitas, et hääleotsust määrab enim hinnang sellele, kuidas valitsus on toime tulnud majandusolukorraga minevikus, pakkudes tuge väitele, et majanduslik hääletamine on iseloomult retrospektiivne (1978, 440). Prospektiivse majandusliku hääletamise korral on valijad juhitud hinnangust sellele, kuivõrd tõenäoline on, et kandidaat või erakond keda valitakse, on edukas majanduskeskkonda parandavate poliitiliste meetmete oskuslikus juhtimises tulevikus (Singer & Carlin, 730). Nannestad ja Paldami (1997) järgi on majandusliku hääletamise üks alusküsimusi, kas valija peab otsustamisel tähtsamaks enda või oma leibkonna huvisid või kogu riigi majanduslikku olukorda arvestades seejuures, mida valitsused majandusalaselt soovivad saavutada (1997, 119).

Powell ja Whitten (1993) leidsid, et valitsusparteide häälte kaotuse ulatus sõltub lisaks majandustingimustele ning teistele valimisteemadele ka poliitilisest kontekstist (1993, 409). Vastutuse määramine valija poolt valitsusele peegeldab tugevalt poliitikakujundamise protsessi ühiskonnas ning valitsuse kontrolli ulatust ja ühtsust (1993, 398). „Mida suurem on valitsuse tajutav ühendatud kontroll poliitikategemise üle, seda suurema tõenäosusega määrab kodanik vastutust majanduslike ja poliitiliste järelduste üle valitsuses olijatele“ (Powell & Whitten 1993, 398). Whitten ja Palmer (2002) täpsustasid, et majanduslik hääletamine on demokraatliku vastutuse mõttes efektiivne mehhanism selles ulatuses, milles valijad tunnevad ära majanduspoliitika järelmõjud ning suudavad korrektselt nende eest vastutust omistada (2002, 67). Vastutuse selguse idee võttis aluseks Tucker (2006), uurides hüpoteesi, et majanduse mõju valimistulemustele on suurem, mida suurem on erakond (2006, 59) ning mida tähtsam roll on erakonnal koalitsioonipartnerina (2006, 60).

Stevenson (2002, 48) on defineerinud luksuskaupade mudeli – valijad ootavad majanduskasvu ajal vasakpoolsematelt erakondadelt hüvitisi ehk luksuskaupu, kriisiperioodidel aga parempoolsematelt parteidelt fiskaalset konservatiivust majanduspoliitikas (2002, 48-49). Lüksuskaupade hüpotees väidab, et heade majandustulemustega kaasneb vasakpoolsemate parteide häälte kasv, parempoolsemad

erakonnad aga kaotavad hääli (2002, 49). Kesised majandustulemused toovad seevastu kaasa suurema häälatesaagi parempoolsematele erakondadele ning väiksema vasakpoolsematele erakondadele (2002, 49). Seeläbi pole otsus premeerida või karistada parteid tingitud rangelt valitsuses olemisest nagu vastutuse hüpoteesi korral selle lihtsas versioonis, vaid võtab lisaks arvesse, kuidas vasak- ja parempoolsemad erakonnad eristuvad majanduspoliitiliste seisukohtade osas.

1.2. Juhtumivaliku põhjendus

Käesolevas töös on erakondade valikul võetud arvesse tingimusi, mille kontekstis on eelduste kohaselt vastutuse selgus valija jaoks suurem. Parteide valik lähtutakse kolmest tegurist, mis vastutuse selgust suurendavad:

- 1) Erakondadel on pikaajaline staaž valitsuses.
- 2) Ainsad peaministrierakonnad on vaadeldaval perioodil olnud uuritavad erakonnad.
- 3) Erakonnad on vaadeldava perioodi lõikes kõikidel parlamendivalimistel häälatesaagi järjestuses esimesel või teisel kohal.

Esimene punkt arvestab ajalooliste ja poliitiliste tingimustega valitud riikides. Ootuspäraselt on vastutus majanduse üle selgem, mida kauem on erakond hoidnud võimupositsiooni, ning valijatel on kujunenud arusaam erakondade rollidest poliitikakujundamise protsessis ning majandusküsimustes. Ajavahemikul 1970-2018 on Rootsis Sotsiaaldemokraatlik Töölispartei ja Mõõdukas Koalitsioonierakond olnud valitsuses vastavalt 64,6% ja 30,5% perioodi pikkusest; töös vaadeldaval perioodil Mõõdukas Koalitsioonipartei kauem – 38,6% (Swedish Institute, 2018). Eestis on valitsusvastutuse ajaline jaotus aastatel 2007-2018 rohkem kaldu Reformierakonna suunas, kes on ligi 12 aasta jooksul peaministri ametikohta hoidnud 9 aastat ja 328 päeva samal ajal kui Keskerakond on 2018. aasta 1. oktoobri seisuga valitsuses olnud 1 aasta ja 313 päeva, mis on 15,8% uuritava perioodi pikkusest (Vabariigi Valitsus 2018).

Teise punktiga piiratakse valik peaministriparteidele, mis on mitmeparteisüsteemides esmaseks vastutuse kandjaks ning mida peetakse sagedamini majanduse eest vastutavaks kui rahandusministri portfelli hoidvat erakonda (Talving 2016a, 34; Debus et al. 2013, 63). Rootsis on peaministri positsioon sotsiaaldemokraatide või mõõdukate käes olnud kuni 20. sajandi alguseni, välja arvatud 1978. aasta oktoobrist 1982. aasta oktoobrini, kuhu jäid kaks

keskpartei moodustatud valitsust ning üks rahvapartei juhitud valitsus (Swedish Institute, 2018). Keskerakonna roll peaministriparteina on Eestis piiratud 2016. aastal ametisse määratud Jüri Ratase valitsusega, ent väiksema koalitsiooniparterina on valitsuses oldud ka enne 2007. aastat (Vabariigi Valitsus, 2018).

Kolmas punkt puudutab erakondade suurust, mis väljendub populaarsuses ja kohtade arvus parlamendis ning mida kirjeldab parlamendivalimistel saadud häälte osakaal. Sellist suuruse mõistet kasutas Tucker (2006) ühes tingimuslikus hüpoteesis mitmetest, kus autor ootas seda suuremat majanduse mõju parlamendivalimiste tulemustele, mida suurema osa häältesaagist erakond valimistel on korjanud (2006, 59). Suuruse ja vastutuse selguse seos on loogiline – enim ja arvuliselt teisel kohal kohti hoidvad erakonnad on peaaegu alati vastavalt kas koalitsiooni või opositsiooni poliitika elluviimisel juhtivateks poliitilisteks jõududeks.

Tabel 1. Valitsuses oldud aeg Eestis.

Erakond	Valitsuses oldud aeg perioodil 21. oktoober 1992 kuni 1. oktoober 2018	Valitsuses oldud aja osatähtsus perioodi 21. oktoober 1992 kuni 1. oktoober 2018 pikkusest	Valitsuses oldud aeg vaadeldaval perioodil	Valitsuses oldud aja osatähtsus vaadeldava perioodi pikkusest
Reformierakond	17 aastat ja 216 päeva	68,0%	9 aastat ja 328 päeva	84,2%
Keskerakond	5 aastat ja 215 päeva	21,6%	1 aasta ja 313 päeva	15,8%

Allikas: Vabariigi Valitsus, 2018.

Tabel 2. Valitsuses oldud aeg Rootsis.

Erakond	Valitsuses oldud aeg perioodil 1. jaanuar 1970 kuni 1. september 2018	Valitsuses oldud aja osatähtsus perioodi 1. jaanuar 1970 kuni 1. september 2018 pikkusest	Valitsuses oldud aeg vaadeldaval perioodil	Valitsuses oldud aja osatähtsus vaadeldava perioodi pikkusest
Sotsiaaldemokraatlik Töölispartei	30 aastat ja 364 päeva	64,6%	12 aastat ja 274 päeva	61,4%
Mõõdukas Koalitsioonipartei	14 aastat ja 233 päeva	30,5%	8 aastat	38,6%

Allikas: Swedish Institute, 2018; Statistics Sweden, 2018.

Tabel 3. Riksdagi valimistel kogutud häälteprotsendid.

Erakond	2018	2014	2010	2006	2002	1998	1994
Sotsiaaldemokraatlik Töölispartei	28,3%	31%	30,7%	35%	39,9%	36,4%	45,3%
Möödukas Koalitsioonipartei	19,8%	23,3%	30,1%	26,2%	15,3%	22,9%	22,4%

Allikas: Statistics Sweden, 2018.

Tabel 4. Riigikogu valimistel kogutud häälteprotsendid.

Erakond	2015	2011	2007	2003
Reformierakond	27,7%	28,6%	27,8%	17,7%
Keskerakond	24,8%	23,3%	26,1%	25,4%

Allikas: Vabariigi Valimiskomisjon, 2018.

Kuna Eestis on vaadeldaval perioodil võimul olnud vaid enamusvalitsused, kuid Rootsis vaid üks enamusvalitsus (aastatel 2006-2010), siis on vastutuse selgus Rootsi valija jaoks eelduslikult väiksem Eesti valija omast. Powell ja Whitten (1993) leidsid, et vähemusvalitsused kaotavad suurema tõenäosusega hääli kui enamusvalitsused (1993, 410). Vähemusvalitsuste puhul ähmastab vastutuse selgust koalitsiooniväliste parteide suurem roll seadusloome protsessis – valitsuserakonnad võivad mõne seaduseelnõu vastuvõtmise ebaõnnestumistel süüd opositsiooniparteide omistada (1993, 401). Eelnevalt väljatoodu ei välista, et osa majanduslikust hääletamisest jääb erakondade valiku tõttu kahes riigis uurimata, sest „Mitmeparteisüsteemides võib valija sihiks võtta terve koalitsiooni, ühe koalitsioonierakonna või isegi seostada mõnda majanduspoliitikat ühe parteiga“ (Lewis-Beck & Paldam 2000, 120).

1.3. Muutujate valik ja hüpoteesid

Teemakohaseid uuringuid võib jagada kaheks lähtuvalt, kas nähtust uuritakse riikide või valimiste ehk agregeeritud tasemel või üksikisiku tasemel (Talving 2016a, 27). Esimestes on levinud majandustingimuste hindamine makromajanduslike indikaatorite abil ning viimastes indiviiditaseme uuringutes kogutud subjektiivsete hinnangute kaudu (Talving 2016a, 15-16). Agregeeritud taseme töodes on populaarseimateks sõltumatuteks muutujateks sisemajanduse koguprodukti (SKP) kasv, inflatsiooni määr ja tööpuuduse määr (Talving 2016a, 15). Riigivõlg, intressimäärad ja isiklik sissetulek pole üldmajandusega

tugevat seost näidanud (Talving 2016a, 28). Üksikisiku tasemel on enamasti sõltumatu muutuja vastanu hinnang riigi või isikliku majanduskeskkonna seisule või ootus selle paranemisele (Sanders & Carey 2002, 212). Sõltuvmuutuja võib suuremal määral erineda. Talving märgib, et „Majandusliku hääletamise uuringutes ei ole üht levinud viisi sõltuva tunnuse operatsionaliseerimiseks“ (Talving 2016b, 140). Käesoleva töö sõltuvmuutujaks on toetus peaministrierakonnale või suurimale opositsioonierakonnale.

Autor on andmete valikul lähtunud seose stabiilsuse uurimisest ajas. Kvartaalselt või igakuiselt arvatud majandusnäitajad moodustavad aegrea, võimaldades analüüsida, kuivõrd vahetu on majanduse mõju erakonnatoetusele kasvu- ja langusperioodidel. Erinevalt indiviiditaseme hinnangutest ei esine agregeeritud taseme andmetes riigi majandusolukorra üle- või alahindamist subjektiivse tajumise tõttu. Duch et al. (2000, 649) näitasid, et hinnangut majandusele kujundavad poliitilised eelsoodumused, isiklik finantsolukord, sotsiaalmajanduslik olukord ning poliitökonoomiast arusaamine. Ühe erakonna pooldamine uuringu eel omab süsteemset mõju vastanute hinnangutele majandustingimuste kohta (Evans & Andersen 2006, 203). Valitud lähenemine piirab järeldusi nende valijate kohta, kes langetavad otsuseid rangemalt isikliku majandusolukorra kaalutlustest lähtuvalt, kui riigi majanduse käikäigust tervikuna.

Eelnevast lähtuvalt on püstitatud kaks hüpoteesi:

H1: Mida soodsamad on makromajanduslikud tingimused, seda suurem on peaministrierakonna toetus.

H2: Mida ebasoodsamad on makromajanduslikud tingimused, seda suurem on suurima opositsioonierakonna toetus.

2. METOODIKA

2.1. Andmestiku tutvustus

Valitud majandusindikaatoriteks on töös SKP kvartaalne kasv ning igakuiselt mõõdetud inflatsioon ja töötuse määr. SKP kasv on arvutatud kui sesoonselt korrigeeritud sisemajanduse koguprodukti aheldatud väärtuse muutus võrreldes eelmise aasta sama perioodiga, inflatsioon kui tarbijahinnaindeksi muutus võrreldes eelmise aasta sama perioodiga ning töötuse määr kui töötute osakaal tööjõus (Statistikaamet, 2018). Eesti ja Rootsi majandusnäitajad on saadud vastavalt Eesti Statistikaameti (2018) ja Statistics Sweden (2018) avalikest andmebaasidest.

Erakonnatoetuse andmed Rootsi kohta tulevad Rootsi uuringuagentuuri Demoskop igakuisest valikuuringust „Väljarbarometer“ (Demoskop, 2018a). Uuring on läbi viidud 1600 valimisealise kodaniku seas, kellest 1000 on intervjueritud telefoni teel ning 600 internetipaneeli kaudu (Demoskop, 2018b). Telefoni teel küsitletutest 85% on valimisse võetud Rootsi majapidamiste ja eraisikute hulgast juhuvaliku teel ning 15% moodustavad fikseeritud valimi (Demoskop, 2018b). Vastanute käest on küsitud, millise erakonna poolt nad vastamise hetkel hääletaksid (Demoskop, 2018b). Töös on kasutatud uuringu tulemusi ajavahemikul jaanuar 1998 kuni september 2018. Puuduvaid väärtusi aegreas on 15.

Kantar Emori Eesti erakonnatoetuse uuringud ulatuvad 2007. aastasse ja igakuised tulemused on saadaval organisatsiooni veebilehel (Kantar Emor, 2018). Andmetes on mõningaid lünki aastatel 2015-2016 ning 2018. Aastatel 2007-2015 moodustasid valimi 450-500 valimisõiguslikku vastajat, alates 2015. aastast on keskmine valimimaht olnud 1000 (Kantar Emor, 2018). Vastanutel on palutud anda vastus küsimusele „Kui homme toimuksid Riigikogu valimised ja sinna kandideeriksid toodud erakonnad, siis kelle poolt Te hääletaksite?“ (Kantar Emor, 2018). Puuduvaid väärtusi aegreas on 6. Kantar Emori erakondade teotusseire uuringu metoodika muutused koos valimimahuga vaadeldava perioodi lõikes on toodud lisas 1.

2.2. Uurimismeetodid

Andmete analüüsimisel on kasutatud fikseeritud efektiga paneelspetsiifilist mitmest lineaarset regressioonimudelit, mis hõlmab interaktsioone. Mudeli formuleerimisel on

arvestatud majandusindikaatorite väärtusvahemikega, mis on kirjelduslikud soodsamatest või vähem soodsamatest majandustingimustest, hüpoteeside tingimusliku iseloomuga ning andmetes esineva tsüklilisusega.

Esiteks on võetud arvesse inflatsiooni eelduslikku mõju valijakäitumisele. Elanikkond harjub majandustingimustega ja kohandab enda arusaama aktsepteeritavatest majandustingimustest vastavalt (Norpoth 1991, 144). Käesoleva töö autor eeldab, et nii tavapäratult kõrge kui ka madal inflatsioon toob kaasa valitsuse toetuse languse ning muutuja keskmiste väärtuste juures on toetus koalitsiooniparteile kõrgeim. Opositsioonipartei korral on oodata vastupidise suunaga seost ehk kõrget toetust kui inflatsioon on tavapäratult kõrge või madal. Seega on oodata inflatsiooni positiivset ruutseost opositsiooni toetusega ja negatiivset valitsuse toetusega. Selliste seoste tuvastamiseks on mudelisse on hõlmatud lisaks inflatsioonile ka inflatsiooni ruut. Tugevalt lähenedes võib leida Palmer ja Whitteni (1999) töös, kes seadsid eelduse, et kui toetajad käituvad majanduslikus mõttes ratsionaalselt pidades tööturгу ja finantsturgusid efektiivseteks mehhanismideks huvide saavutamisel, ei tohiks oodatav inflatsioon mõjutada isiklikku sissetulekut (1999, 626). Autorite analüüsis oli ootamatu inflatsiooni mõju valitsuse häälele statistiliselt oluline ja oodatud suunaga siis, kui muutumata kujul inflatsiooni mõju ootuspäraseks ei osutunud (1999, 631). Inflatsiooni transformeerimist ruutkujule on rakendanud varem Stevenson (2002, 61) ja Solvak (2016, 103).

Sarnaselt inflatsioonile on tööpuuduse korral eeldatud, et vähene kõikumine näitajas oodatud efekti kaasa ei too. Kõrge või kasvav töötus peaks vähendama valitsuses olevate parteide toetust (Krammer 1991, 51). Stevenson (2002) arutleb, et valijad teevad teadlikumaid otsuseid majanduse alusel siis, kui teema on pälvinud avalikkuse tähelepanu ning see avaldub näiteks tööpuuduse määra suurte muutuste, mitte väikeste nihete korral (2002, 46). Mudelis on tavalise tööpuuduse määra asemel mittelineaarse seose tuvastamiseks tööpuuduse naturaallõgaritm – sarnast tunnuse transformeerimist on varem rakendanud Mattila (1996, 589) ja Solvak (2017, 103).

Ühtlasi arvestab mudel, et toetusnäitajad kõiguvad valimiste vahel tsükliliselt. Näiteks on Eesti korral varasemalt leitud (Solvak 2016, 96), et valimistsükkel ja ruutu võetud valimistsükkel ennustavad Keskerakonna toetust regressioonianalüüsis kõrge statistilise olulisusega ($p < 0.001$). Tsükli tunnuse lisamine mudelisse võimaldab kontrollida majanduse

mõju kõrval ka niinimetatud mesinädalate efekti – empiirilist kinnitust leidnud tendentsi, et uue valitsuse populaarsus langeb ühtlaselt madalseisu umbes aasta enne valimisi ning hakkab seejärel tõusma (Paldam 1991, 18). Mudelisse on lisatud läbitud valimistsükkel, mis on leitud kui läbitud kuude osakaal valimistevahelise kuude koguarvust, ja selle ruudu tunnus.

Regressioonimudeli valem mõlema riigi korral on järgnev (Vörk 2008,8):

$$\begin{aligned} \text{toetus}_t = & \alpha + \beta_1 \text{skpkasv}_t + \beta_2 \text{inflatsioon}_t + \beta_3 \text{inflatsioon}^2_t + \beta_4 \log(\text{tööpuudus})_t \\ & + \beta_5 \text{skpkasv}_t \times \text{valitsus}_t + \beta_6 \text{inflatsioon}_t \times \text{valitsus}_t + \beta_7 \text{inflatsioon}^2_t \times \text{valitsus}_t \\ & + \beta_8 \log(\text{tööpuudus})_t \times \text{valitsus}_t + \beta_9 \text{tsükkel}_t + \beta_{10} \text{tsükkel}^2_t + \text{valitsus}_t + \varepsilon \end{aligned}$$

Kus toetus_t on erakonnatoetus kuus t , (vahemikus 0 kuni 1);

skpkasv_t on sempoonselt korrigeeritud kvartaalne SKP väärtuse aheldatud muutus võrreldes eelmise aasta sama kuu kvartaliga;

inflatsioon_t on harmoniseeritud tarbijahinna indeksi muutus kuus t võrreldes eelmise aasta sama kuuga;

tööpuudus_t on kvartaalne töötuse maar kuus t ;

valitsus_t on binaarne tunnus erakonna valitsusse kuulumisel kuus t ;

tsükkel_t on läbitud valimistsükkel kuus t (vahemikus 0 kuni 1);

ε on jääkliige;

α on vabaliige.

Kontrollimaks valitsuses olemise tingimust, mis eristab kahte hüpoteesi, on mudelisse hõlmatud interaktsioonid. Interaktsioonide kaasamine regressioonimudelitesse tingimuslike seoste tuvastamiseks on politoloogias levinud (Brambor et al. 2006, 64), sealhulgas leiab näiteid ka majanduslike hääletamise uuringutest (Palmer & Whitten, 1999; Solvak, 2016; Jordahl, 2005). Regressioonikoefitsientide $\beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4$ väärtused on tõlgendatavad üheühikulise muutusena sõltuvas muutujas vaid siis, kui valitsuse tunnus on võrdne nulliga (Brambor et al. 2006, 72). Koefitsientide $\beta_5, \beta_6, \beta_7, \beta_8$ tõlgendamisel on võetud arvesse Brambor et al. (2006, 76) soovitus ja analüüsi osas lisaks traditsioonilisele koefitsientide tabelile välja toodud interaktsiooni mõju graafiliselt marginaalefektide ning nende

usalduspiiride kaudu. Valitsuse tunnuse koefitsiendi tõlgendamisel võetakse arvesse, et interaktsioonitunnusena ei kirjelda see keskmist mõju erakonnatoetusele, vaid mõju ainult sellel erandjuhul, kui kõik ülejäänud interaktsioonis olevad sõltumatud muutujad on võrdsed nulliga (Brambor et al. 2006, 72). Analüüsis lähtutakse sõltumatute tunnuste koefitsientide statistilisest olulisest ehk p-väärtusest ning taandatud determinatsioonikordajast R_a^2 (inglise keeles *adjusted R-squared*). Kui determinatsioonikordaja R^2 korral kasvatab sõltumatute tunnuste lisamine kordaja väärtust alati, siis R_a^2 see ei kehti, sest arvutamisel tehakse parandus tunnuste arvu suhtes (Tooding 2007, 271). Kuna majandusnäitajate vahel esineb korreleeritust (vt lisa 3), on mudelis esinevat multikollineaarsust arvesse võttes alamperioodide arvutustes keskendunud ennustuslike seoste suunale ja veamäärale ning vähesemal määral tugevusele.

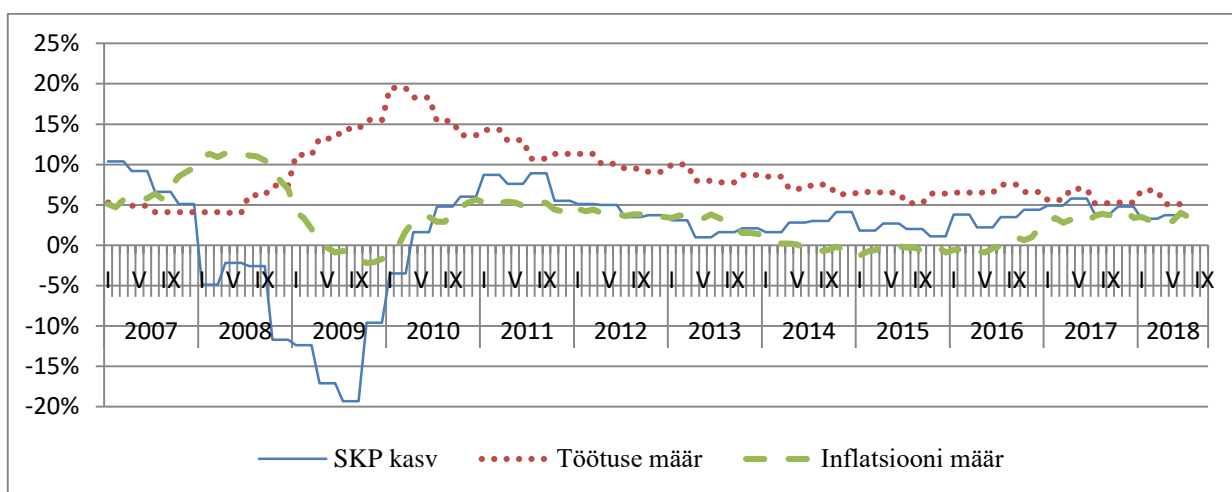
Töös kasutatavad andmed on paneelandmed, sest hõlmavad erinevate erakondade toetusnäitajaid erinevatel ajahetkedel (Vörk 2003, 4). Analüüs on läbi viidud paneelspetsiifilise fikseeritud efektiga mitmese regressioonimudeli abil, mis leiab koefitsientide hinnangud vähimruutude meetodil. Arvutusteks on kasutatud tarkvara R paketti „plm“. Paneelandmete kasutamiste eelistest, mida Vörk (2003, 5) loetleb, on erakonnatoetuse andmete seisukohalt olulisimad 1) individuaalse heterogeensusega arvestamine, 2) muutujate vahelise kollineaarsusega arvestamine, 3) sobivus dünaamilise kohanemise uurimiseks. Seega võtab mudel arvesse toetusnäitajate erinevaid käitumismustreid erakondade lõikes – igal erakonnal on osa toetajaid, kes oma eelistusi ajas ei muuda. Samuti on kahe erakonna valik on vastanu jaoks ajas sama, mistõttu ei ole see ühiskondlike tegurite taustal sõltumatu teiste vastanute valikust ja toetusnäitajate vahel esineb kollineaarsust. Kolmas punkt on oluline, sest huvi pakub seoste avaldumine ajas, sealhulgas toetuse kohanemine muutusega peaministriparteis.

Mudeli väljastatud hinnangud on grupisisesed hinnangud (Vörk 2008, 7). Alternatiivne lähenemine kasutada juhusliku efektiga mudelit pole põhjendatud, kuna sellisel juhul soovitakse üldistada tulemusi üldkogumile ning käesolevas töös tehakse järeldusi uuritavate erakondade toetajate kohta (Vörk 2008, 10). Teoreetiliste või empiiriliste aluste puudumisel, mis toetaks juhusliku efekti mudeli valikut, tuleks hinnangute püsivuse huvides eelistada fikseeritud efektiga mudelit (Halaby 2004, 521).

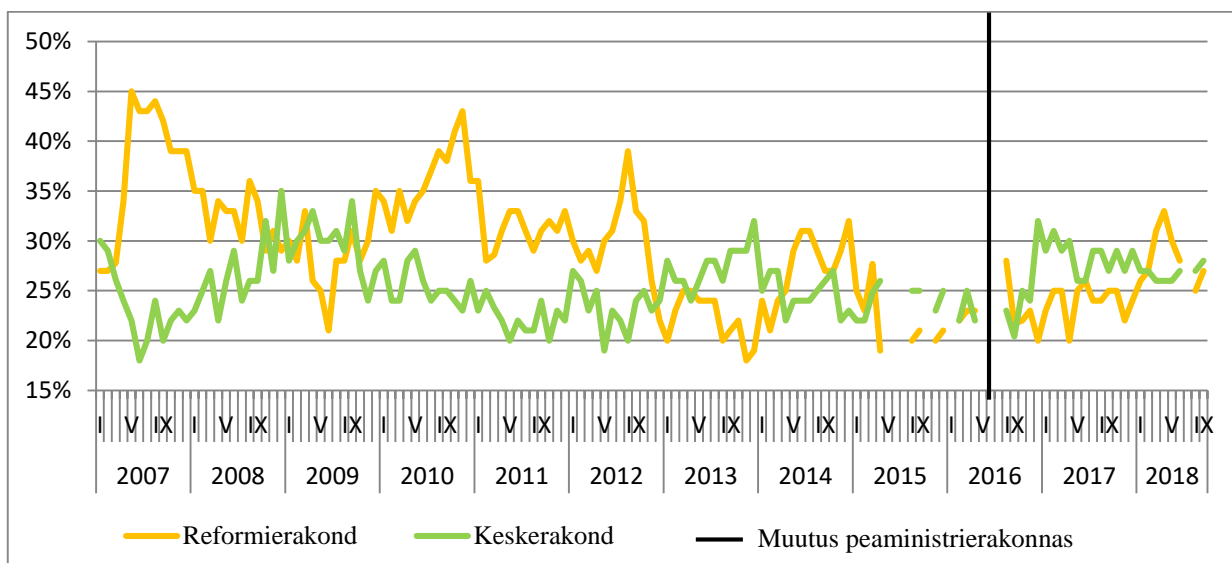
3. ANALÜÜSI TULEMUSED

3.1. Deskriptiivne statistika

Eesti majanduskeskkonna muutlikkus erineb oluliselt 2012. aasta eel ja selle järel. Jooniselt 1 on näha, et 2008-2009. aasta majanduskriisi kirjeldab SKP kasvu järsk langus; inflatsioon jõuab 2008. aastal seevastu perioodi maksimumini, langedes seejärel 2009. aastal perioodi madalaimale tasemel. Tööpuuduse kasv hoogustub 2009. aastal ning kriisijärgselt 2010. aastal kasvab oluliselt nii SKP kasv kui ka inflatsioon. Majandusnäitajate vahelised korrelatsioonid on toodud lisas 3.

Joonis 1. SKP kasv, töötuse määr ja inflatsiooni määr Eestis ajavahemikul jaanuar 2007 kuni september 2018. Allikas: Statistikaamet, 2018.

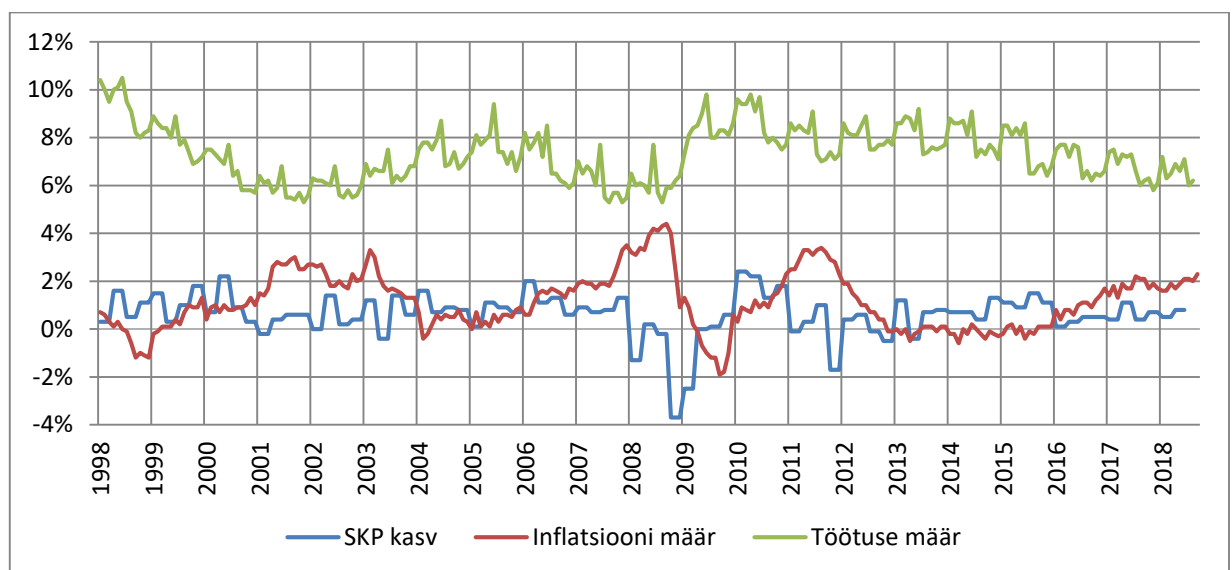

Joonis 2. Keskerakonna ja Reformierakonna toetus ajavahemikul jaanuar 2007 kuni september 2018.

Allikas: Kantar Emor, 2018.

Joonisel 2 on näha Keskerakonna ja Reformierakonna toetuse vastassuunalisi trende valimistevahelistel perioodidel ehk toetusnäitajates esinevat tsüklilisust. Majanduskriisi aega kirjeldab Reformierakonna reitingute langus ja Keskerakonna populaarsuse kasv ning kriisijärgselt Reformierakonna toetus kasvab ja Keskerakonna toetus kahaneb. Märgata on 2009. aasta SKP kasvu langustrendi langevust valimistsükli keskpaiga lähedale. Majanduslanguse järgselt valitsuses oleva Reformierakonna toetus kasvab ning opositsiooniliidri staatust hoidva Keskerakonna toetus kahaneb.

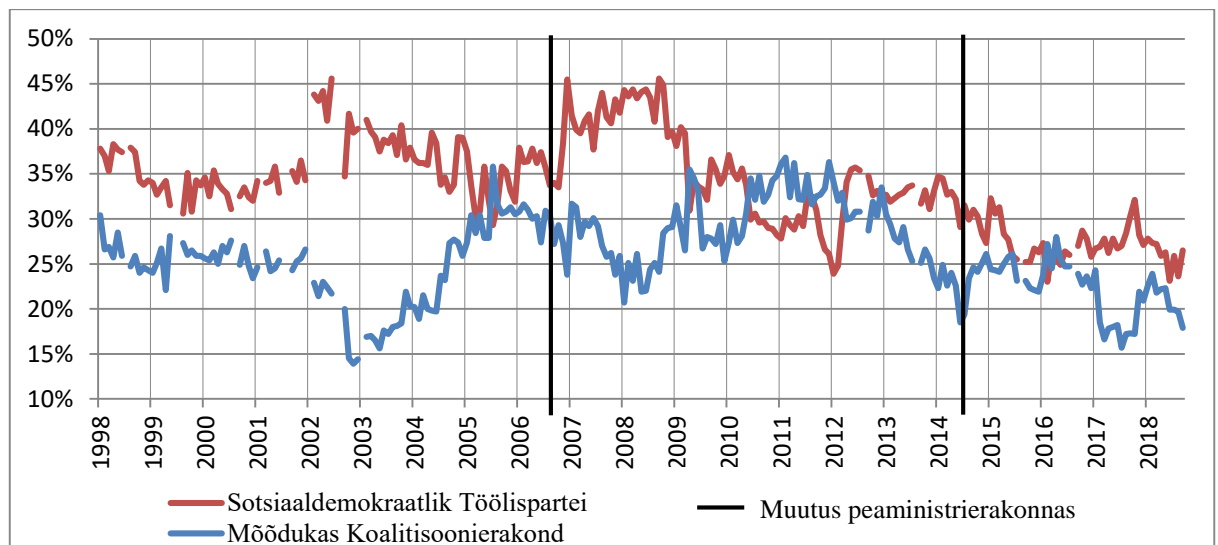
Majanduskriisiga Rootsis kaasneb tavapäratu inflatsiooni kõikumine – 2008. aasta septembris on näitaja 4.4%, 2009. aasta samal kuul -1,9% (Statistics Sweden, 2018). SKP kasv langeb 2008. aasta viimases kvartalis uuritava ajavahemiku madalaimale tasemele ning tööpuudus kasvab oluliselt järgmise aasta algul. Tööpuudus varieerub tsükliliselt ka aasta lõikes olles suurem aasta esimeses ja teises kvartalis ning langedes enamasti aasta viimases kvartalis.

Joonis 3. SKP kasv, töötuse määr ja inflatsiooni määr Rootsis ajavahemikul jaanuar 1998 kuni september 2018. *Allikas:* Statistics Sweden, 2018.

Jooniselt 3 nähtuvad Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei ja Mõõduka Koalitsioonierakonna reitingutes esinevad vastassuunalised trendid. 2006. aasta mõõdukate võidu järgselt valimistel sotsiaaldemokraatide toetus kasvas ja püsis kõrge kuni 2009. aastani. 2010. aasta valimistel sarnast trendi andmestikust ei avaldu – mõõdukad säilitasid koha valitsuses ja reiting kasvas vaadeldud perioodi kõrgeimale tasemele. Joonistelt 3 ja 4 ilmneb, et

valitsuserakonna toetusreiting Rootsis läbib languse 2008. aastal, kuid kasvab 2009. aastal, mil SKP kasv hoogustub.

Joonis 4. Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei ja Mõõduka Koalitsioonipartei toetus ajavahemikul jaanuar 1998 kuni september 2018. *Allikas:* Demoskop, 2018.

3.2. Majanduskeskkond ja toetus kahele suurimale erakonnale Eestis 2007-2018

Analüüsis pööratakse esiteks tähelepanu ennustatud koefitsientidele kogu perioodi kohta ning nende märkide muutumisele vastavalt interaktsioonile, seejärel vaadeldakse sõltumatute tunnuste lõikes marginaalefekte ehk ennustatud erakonnatoetust ning nende usalduspiiride, mis on kujutatud joonistel 5 ja 6.

Tabel 5. Majandusindikaatorid ning erakonnatoetus Eestis.

Muutuja	2007 jaanuar kuni 2018 september	2007 jaanuar kuni 2016 november	2016 november kuni 2018 detsember
SKP kasv	-0.49*** (0.08)	-0.48*** (0.01)	-1.9* (0.82)
Töötus (log)	-0.01 (0.01)	-0.01 (0.01)	-0.04 (0.05)
Inflatsioon	0.85** (0.31)	0.78 (0.34)	32.45* (13.0)
Inflatsioon ²	-0.09** (0.03)	-0.08* (0.04)	-5.11* (1.95)
SKP kasv x valitsus	0.53***	0.52***	2.83**

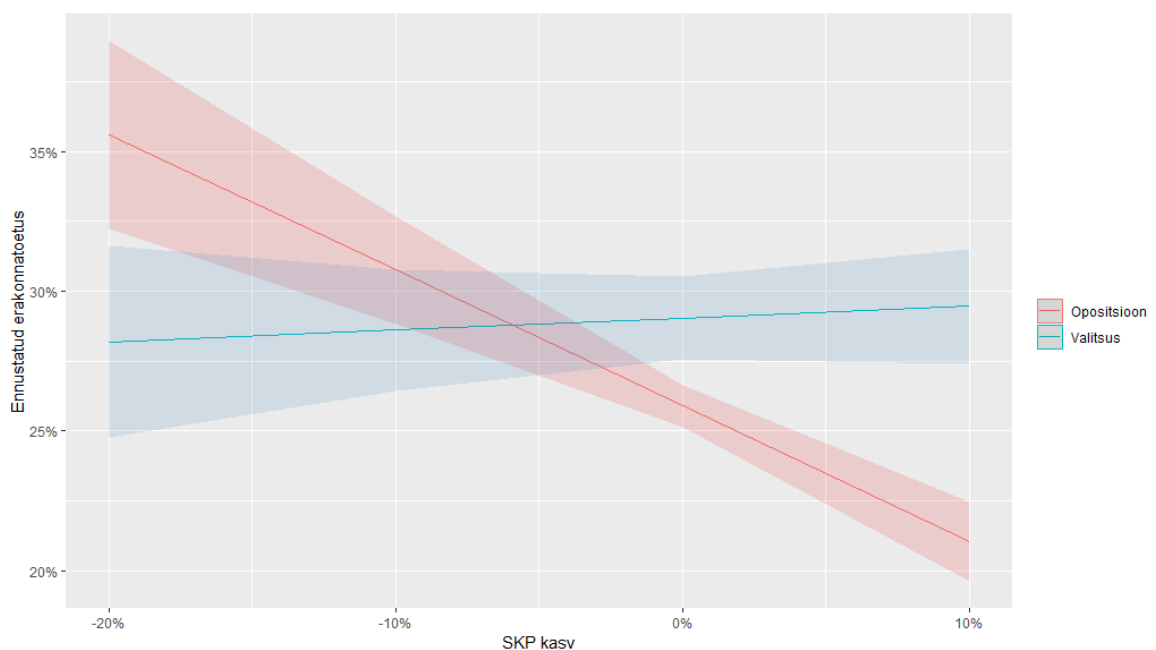
	(0.10)	(0.10)	(0.96)
Töötus (log) x valitsus	0.05**	0.05**	0.02
	(0.02)	(0.02)	(0.07)
Inflatsioon x valitsus	0.09	0.12	-25.31*
	(0.44)	(0.46)	(13.04)
Inflatsioon ² x valitsus	0.11*	0.11*	4.33*
	(0.05)	(0.05)	(2.04)
valitsus	0.13**		
	(0.04)		
Tsükkel	-0.10*	-0.11	-0.54
	(0.04)	(0.05)	(0.56)
Tsükkel ²	0.12**	0.13	0.44
	(0.04)	(0.05)	(0.44)
R ²	0.40	0.38	0.46
R _a ²	0.38	0.35	0.24
	N=264	N=225	N=39

Standardvead sulgudes. *p < 0.05, ** p < 0.01, ***p < 0.001

Kogu perioodi mudelis on ainus eeldustele vastav näitaja SKP kasv, mille koefitsient on statistiliselt kõrge olulisusega ($p < 0.001$) ka interaktsioonis ning positiivne kui valitsuse tingimus on täidetud ja negatiivne vastasel juhul. Tabelis 1 väljatoodud nii valimitsükli kui ka selle ruudu statistiline olulisus kinnitab andmetes esinevat tsüklilisust, kuid koefitsientide madalad väärtused (vastavalt -0.1 ja 0.12) näitavad, et võrreldes SKP kasvu mõjuga on efekt nõrk.

Inflatsiooni ja töötuse määra puhul ootuspäraseid seoseid aastate 2007-2018 lõikes mudeli koefitsiendid ei näita. Inflatsioon pole kogu perioodi vaates interaktsioonis oluline ning omab peaministripartei toetusele ootustele vastupidiselt positiivset efekti. Tööpuuduse mõju on kõikidest tunnustest nõrgim ja oluline vaid valitsuses oleva erakonna korral. Järeldub, et tavapäratult kõrge tööpuudus ei too kaasa valitsuse toetuse langust ja opositsiooni populaarsuse kasvu kogu perioodil. Ruutu võetud inflatsioon on statistiliselt oluline, ent seosed on nõrgad nii opositsiooni kui ka koalitsiooni korral (koefitsiendid vastavalt -0.09 ja 0.11).

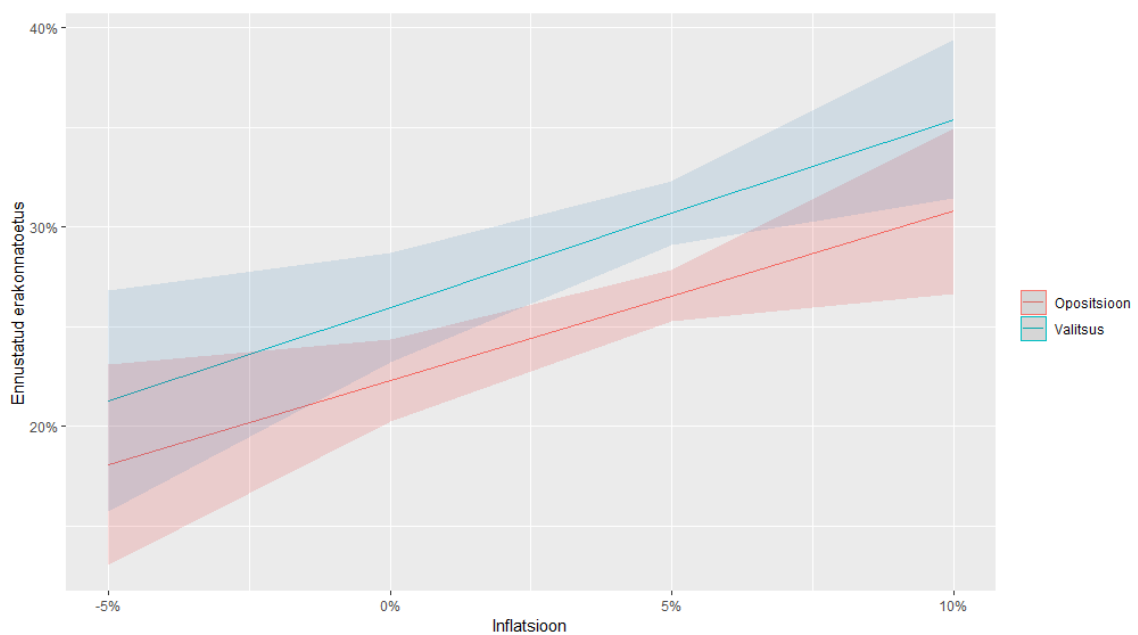
Tabelis 1 on toodud mudeli hinnangud eraldi Reformierakonna ning Keskerakonna juhitud valitsuse aegadel. Kuna andmemaht on viimasel juhul väike (N=39), kontrollivad arvutused eelkõige seoste suunasid ja olulisuse säilimist, mitte mõjutugevust. SKP kasvu efekt opositsioonipartei ja koalitsioonipartei populaarsusele ei muutu suunalt Jüri Ratase valitsuse ajal ja säilitab statistilise olulisuse, kuigi väiksema kui terve perioodi lõikes. Reformierakonna juhitud valitsuste aeg erineb kogu perioodist vaid selles osas, kuivõrd on erinev mudelis inflatsiooni statistiline olulisus ning valimistsükli olulisus. Alamperioodide arvutused viitavad, et inflatsiooni mõju suund kahe erakonna toetusele on tundlik valitsusvahetusele. SKP kasvu efekt populaarsusnäitajatele avaldub seevastu ootuspäraste suundadega parasjagu valitsust juhtivast erakonnast sõltumatult. Seega kehtib süsteemne, ajas stabiilne ning suunalt hüpotees 2-le vastav seos mudeli sõltumatutest tunnustest vaid SKP kasvu puhul.

Joonis 5. SKP kasv ja erakonnatoetus Eestis jaanuar 2007 kuni september 2018.

Inflatsiooni ja SKP kasvu mõju tunnuse eri väärtuste juures ja ennustuste veamäära on näha marginaalefektide joonistelt 1 ja 2. Esiteks nähtub, et SKP kasv toob kaasa opositsiooni toetuse vähenemise, kui tunnuse väärtused on kõrged. Valitsuse karistamisel sihitakse välja opositsioon – suurima opositsioonipartei toetus on kõrgeim kui majanduskasv on madalaim. Viimasest seosest on statistiliselt selgem majanduse kasvuperioodi kirjeldav tendents, et valijad väljendavad oma rahuolu valitsuse tööga eelistades suurimat konkurenti vähem. Ühtlasi on tabelis 1 kirjeldatud positiivsel efektil valitsuspartei populaarsusele tegelike SKP

kasvu väärtuste juures laiad usalduspiirid. Seos SKP kasvu ja suurima koalitsioonierakonna vahel on positiivne, kuid nõrk – kui SKP kasvab 1% kerkib peaministripartei reiting 0.04%. Arvestades, et andmed on kogutud valikuuringutes ja hõlmavad valimi mahust tulenevat veamäära, ei ole nii nõrk seos piisav hüpotees 1 kinnitamiseks. Kehtib väide, et valitsuserakonna toetus vaheldub keskmise taseme lähedal nii majanduse kasvu- kui langusperioodidel. Valitsuspartei premeerimine pole mahult võrreldav opositsioonipartei karistamisega, mis esineb esimesega võrreldes ulatuslikumalt ja statistiliselt olulisemal määral.

Joonis 6. Inflatsioon ja erakonnatoetus Eestis jaanuar 2007 kuni september 2018.

Inflatsiooni hinnangute usalduspiirid kattuvad valitsus- ja opositsioonipartei korral ning seosed on suundade poolest identsed. Inflatsiooni mõju parteipopulaarsusele ei ole eeldustele kohane, kuivõrd on koefitsiendid ebastabiilsed, mõju suund on erakondadele sama ning ruutinflatsiooni efekt on nõrk. Ühtlasi ei ole täheldada, et inflatsiooni koefitsiendi olulisus käis kaasaks erakonnaga ja mitte vastutusega põhiselt.

Opositsiooni toetust kirjeldav hüpotees 2 jääb püsima, seejuures on otsustava kaaluga muutujaks SKP kasv. Teiste indikaatorite efekt ei jäänud olulisuselt ja suunalt robustsuse kontrollis püsima. Seletusvõimelt (taandatud determinatsioonikordaja $R_a^2=38\%$) on mudel arvestatav – näiteks Robertsi (2008) analüüsis kümnes Kesk- ja Ida-Euroopa riigis 34

valimise jooksul andis parim valitsuspartei poolt hääletamist ennustav mudel taandatud determinatsioonikordaja $R_a^2=48\%$ (Roberts 2008, 540).

3.1. Majanduskeskkond ja toetus kahele suurimale erakonnale Rootsis 1998-2018

Regressioonimudelil on terve perioodi lõikes ainsana olulised ka interaktsioonis vaid inflatsioon ja inflatsiooni ruut, SKP kasvu ja erakonnatoetuse vahel olulist seost aastatel 1998-2018 ei ilmne.

Tabel 5. Majandusindikaatorid ning erakonnatoetus Eestis.

Näitaja	jaanuar 1998 kuni september 2018	november 2006 kuni oktoober 2014	jaanuar1998 kuni november 2006	oktoober 2014 kuni september 2018
SKP kasv	-0.50 (0.18)	0.14 (0.36)	0.77 (0.60)	-3.25** (1.07)
Töötus (log)	-0.02 (0.03)	-0.21*** (0.03)	0.16 (0.03)	-0.02 (3.71)
Inflatsioon	-1.51** (0.54)	-1.2* (0.59)	0.24 (0.79)	2.34 (1.90)
Inflatsioon ²	0.60*** (0.17)	0.29 (0.17)	-0.74* (0.29)	-2.19** (0.77)
SKP kasv x valitsus	0.18 (0.51)	-0.27 (0.48)	-0.74 (0.84)	3.17* (1.5)
Töötus (log) x valitsus	0.15*** (0.04)	0.35*** (0.04)	0.16 (0.04)	0.92 (5.05)
Inflatsioon x valitsus	2.98*** (0.76)	3.31*** (0.78)	-0.04 (1.09)	0.64 (2.15)
Inflatsioon ² x valitsus	-0.59* (0.24)	-0.75** (0.23)	1.30** (0.39)	0.01 (0.05)
valitsus	0.38*** (0.09)			
Tsükkel	-0.02 (0.03)	0.07 (0.05)	0.02 (0.04)	-0.23 (0.07)
Tsükkel ²	0.02 (0.03)	-0.09* (0.04)	0.02 (0.04)	0.18 (0.05)
R ²	0.12	0.41	0.30	0.53
R _a ²	0.10	0.37	0.25	0.46

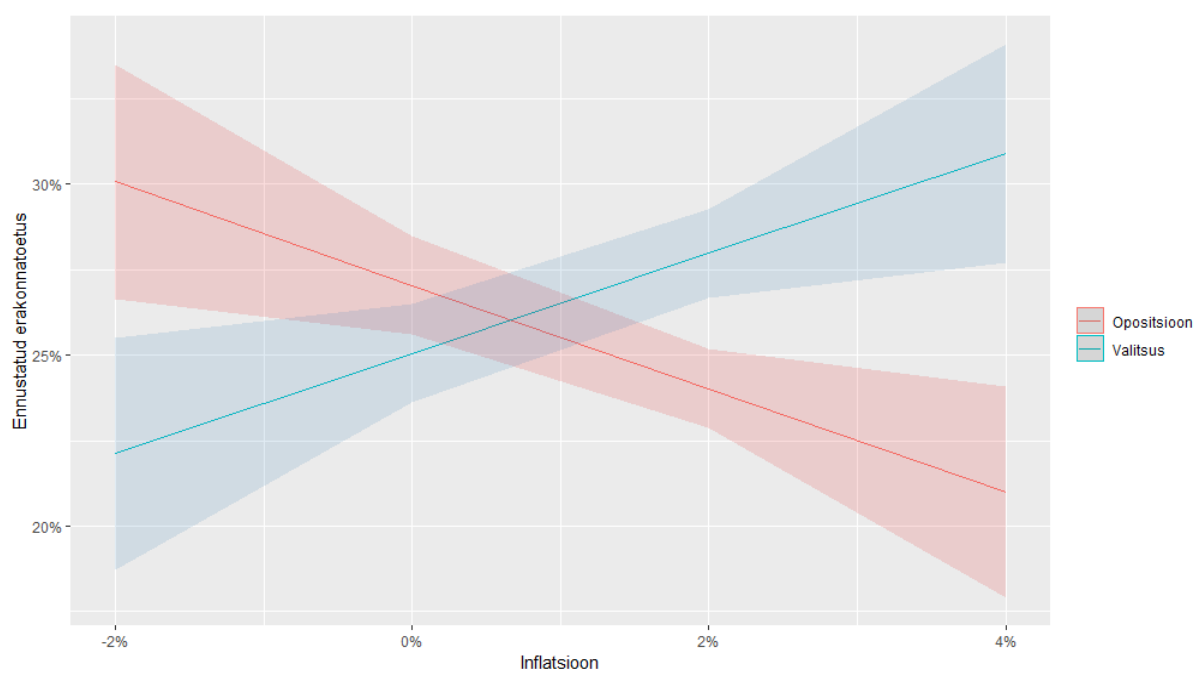
N=462	N=188	N=190	N=84
-------	-------	-------	------

Standardvead sulgudes. * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

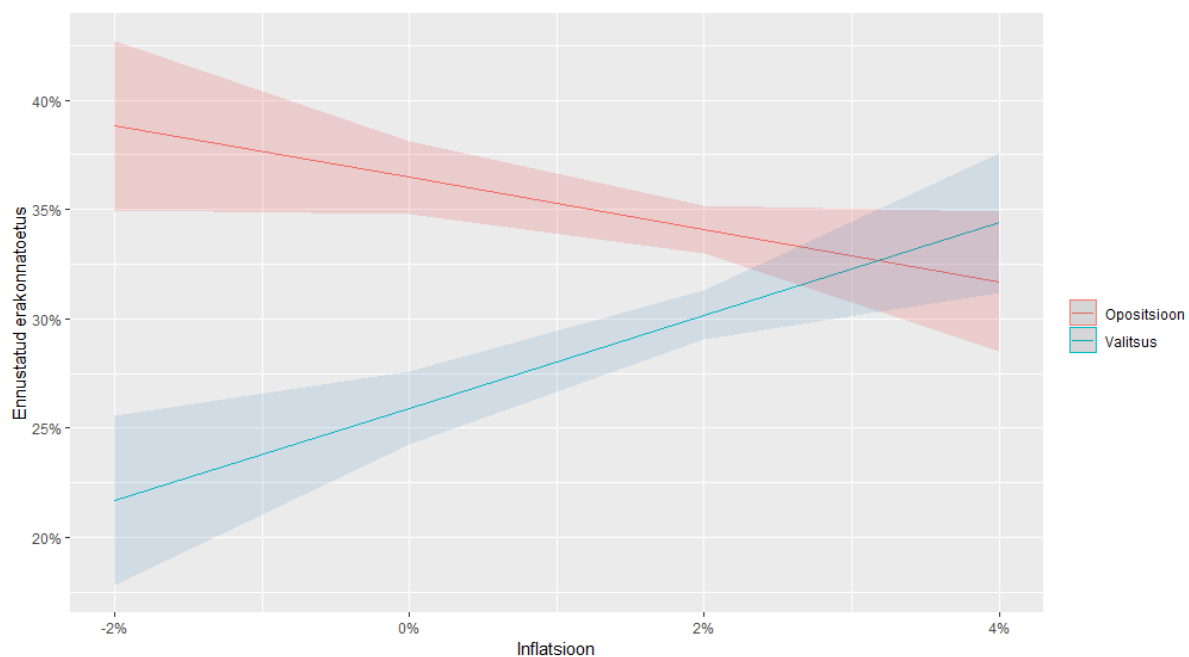
Esmalt on tabelist 5 näha, et inflatsiooni ruudu statistiline olulisus väheneb märgatavalt interaktsioonis valitsuse tunnusega. Ühtlasi on tavakujul inflatsioonil tugevam efekt kui ruutu võetud inflatsioonil. Tööpuudus on kogu perioodil oluline üksnes interaktsioonis ja jääb mõjutugevuselt nõrgaks.

Mudeli robustust on kontrollitud kolme eri perioodi arvutustes: sotsiaaldemokraatide juhitud valitsusajal 1998-2006 ning 2014-2018 ja mõõdukate valitsemisperioodil 2006-2014. Nähtub, et inflatsiooni mõju pole valitsusvahetusi arvesse võttes enam sama suuna ja olulisusega. Muutuja pole statistiliselt oluline, kui peaministri positsiooni hoiavad vaid sotsiaaldemokraadid. Inflatsiooni ruut on seevastu viimaste opositsioonis olles ebaoluline. Tööpuudus ja SKP kasv omavad erakondade reitingutele olulist mõju vastavalt aastatel 2006-2014 ja 2014-2018. Ühtlasi jääb seos inflatsiooni ruudu ja Mõõduka koalitsioonipartei toetuse vahel statistiliselt oluliseks kõikide alamperioodide puhul ja ei muuda suunda terve perioodiga võrreldes. Sellegipoolest on efekt mõõdukate toetusele suhteliselt nõrk ning tavakujul inflatsioon ebaoluline, mis ei luba väita, et inflatsioonil oleks alati ühese suunaga mõju mõõdukate reitingule, mis vastaks muutujale seatud eeldustele.

Täpsemat kirjeldust mudeli ennustatud inflatsiooni mõjust kogu perioodi lõikes pakub joonis 7. Inflatsioon on kogu perioodi lõikes positiivses lineaarses seoses valitsuse toetusega ning negatiivses seoses opositsiooni reitinguga. Usalduspiiride laius ja kattuvus aga kinnitavad robustsuse kontrollis tuvastatud seose ebastabiilsust, täiendades, et hinnangute ebatäpsus kasvab kui näitaja on alla 0% või üle 2%. Kuivõrd on inflatsiooni ruudul nõrgem ja statistiliselt väiksema olulisega mõju toetusele kui tavalisel kujul inflatsioonil kogu perioodi ulatuses, ei aita transformeerimine Rootsi puhul inflatsiooni efekti kirjeldada või tuvastada.

Joonis 7. Inflatsioon ja erakonnatoetus Rootsis jaanuar 1998 kuni september 2018.

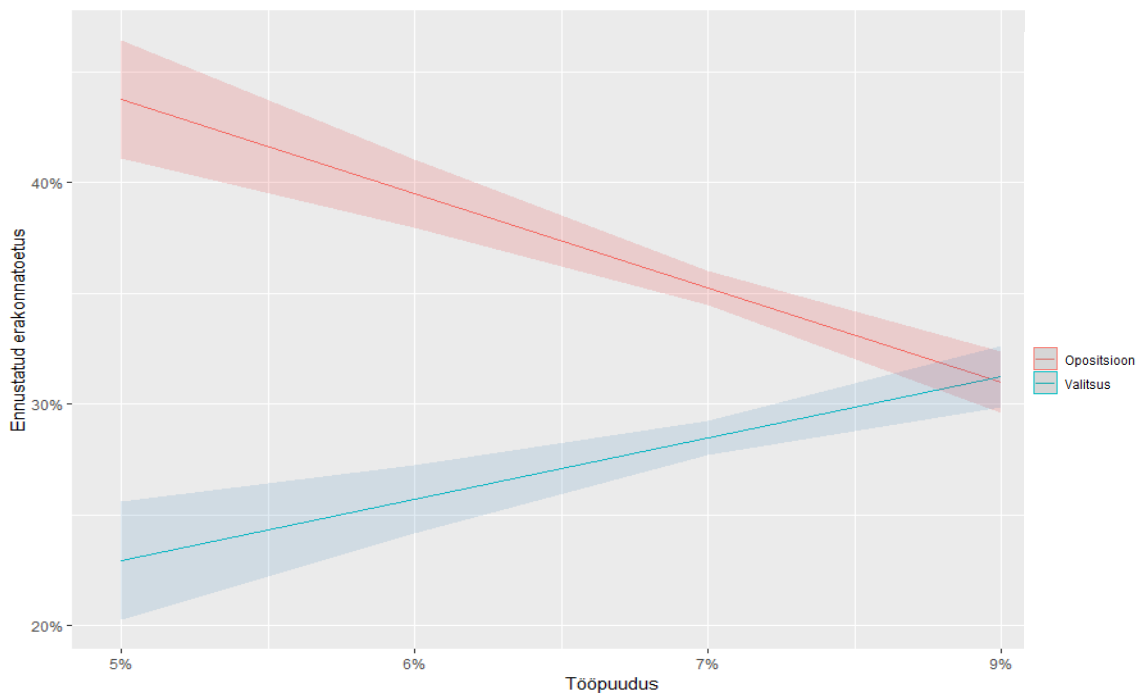

Joonis 8. Inflatsioon ja erakonnatoetus Rootsis november 2006 kuni oktoober 2014.

Perioodil 2006-2014 on inflatsiooni mõju suund nii opositsiooni- kui koalitsiooni toetusele sama nagu kogu aja vältel, kuid indikaatorite kõrgete väärtuste korral erakondade toetus mudeli hinnangul võrdsustub. Tabelist 5 ilmneb, et ruutu võetud inflatsiooniga on seosed ootuspärase suunaga samal perioodil, kuid ei ole statistiliselt olulised mõlema erakonna jaoks. Seega nähtub, et mudeli ennustused on selles osas ootustele kohased, et tavapäratult

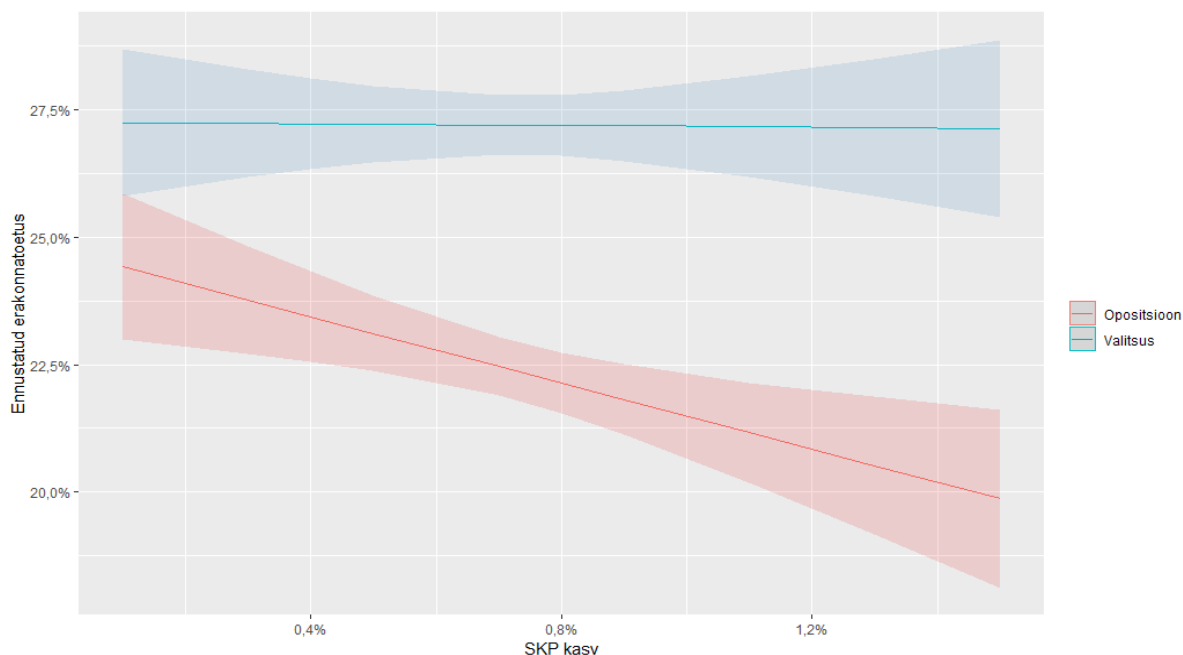
madal inflatsioon toob esile valitsuserakonna madalama ja opositsiooni kõrgema reitingu, samas 2% -line või kõrgem inflatsioon sarnast efekti ei oma. Järeldub, et inflatsiooni mõju pole eelduste kohane ka alamperioodil, kuigi näitaja on väärtuste lõikes olulisem kui kogu uuritava aja vältel.

Mööduka Koalitsioonipartei juhitud kahe valitsuse võimuperioodil avaldub tugev ja oluline seos tööpuudusega. Efekt on vastassuunaline eeldustele – tööpuuduse kasvuga kaasneb peaministrierakonna populaarsuse langus ning suurima opositsioonierakonna kerkimine reitingutes. Ühtlasi on tööpuuduse marginaalefektidel kitsamad usalduspiirid kui inflatsiooni samade aastate kohta. Mudeli seletusvõime muutub kogu perioodiga võrreldes aastatel 2006-2014 arvestatavaks ($R_a^2=37\%$).

Joonis 9. Tööpuudus ja erakonnatoetus Rootsis november 2006 kuni oktoober 2014.

Majanduse mõju vastavust eeldustele on märgata vaid sotsiaaldemokraatide hiljutise valitsuse ajal. Mudel ennustab, et aastatel 2014-2018 püsib Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei toetus perioodi keskmise juures, sõltumata majanduskasvu kõikumisest 0.1% ja 1.5% vahel nelja-aastasel perioodil. Möödukate erakond aga kogeb populaarsuse vähenemist, kui majanduskasv hoogustub. Negatiivne seos on tugev ja kirjeldab valitsuse karistamist suurima opositsioonipartei kaudu – kui SKP kasv väheneb 1%, langeb Mööduka Koalitsioonipartei toetus 3.25%. Leitud seos jääb perioodiliseks erindiks, kuna SKP kasv pole teiste perioodide lõikes statistiliselt oluline.

Joonis 10. SKP kasv ja erakonnatoetus Rootsis oktoober 2014 kuni oktoober 2018.

Kuivõrd muutusid seosed eri perioodide lõikes suunalt ja mõjutugevusest ning terve perioodi andmestiku mudel oli madala seletusvõimega ($R_a^2 = 10\%$), siis hüpotees 1 ega 2 Rootsis kinnitust ei leidnud. Valitsuse vahetudes seoste suunad muutusid, kuid mitte selliselt nagu näeb ette vastutuslik loogika. Ühtlasi ei tuvastatud selget seost, mis kehtiks ainult Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei või Mõõduka Koalitsioonierakonna korral ja mis oleks sõltumatu asjaolust, kas erakond on parasjagu valituses või mitte. Seejuures ilmnes, et makromajanduslike indikaatorite võime süsteemselt seletada toetustrendide liikumist kogu perioodi lõikes on madal, siis huvipakkuval kaheksa ja nelja aasta pikkusel perioodil muutub see suuremaks. Alamandmestike põhjal läbiviidud arvutustes leiab kõige ulatuslikumat empiirilist tuge väide, et tööpuudus mõjutab erakondade toetust erisuunaliselt kui vaadeldav periood kitsendada rohkem majanduskriisile lähemale.

4. DISKUSSIOON JA VÕRDLUS

4.1. Eesti

Eesti andmestiku analüüsi tulemused on samas joones varasemate töödega nii mikro- kui ka makrotasemel, lisades seejuures, et seosed kehtivad ka valitsusvastutuse vahetumisel kahe suurima erakonna vahel. Regressioonianalüüsis leiti sarnaselt Solvakule (2016) esiteks, et seos Reformierakonna ning Keskerakonna toetuse ja SKP kasvu vahel on statistiliselt oluline ($p < 0.001$) ning vastutuslikule loogikale vastava suunaga ja teiseks, et tööpuuduse ning inflatsiooni mõju vastavate erakondade toetusele ei ole statistiliselt oluline (2016, 53). Valitsusvahetuse järgselt muutuvad seosed keskmiselt ebaolulisemaks (mis on osaliselt ootuspärane andmemahu tõttu), kuid suunalt jäävad samaks. Kui Talving (2016b, 143) leidis, et positiivne hinnang Eesti majandusele kolmes valimistejärgses küsitluses aastatel 2013-2015 vähendab Eesti erakondadest Keskerakonna hääletamise tõenäosust enim (6%), siis käesolev töö kinnitab sama suunaga seost ka makrotasandil – SKP kasv on negatiivses lineaarses seoses suurima opositsioonierakonna toetusega, milleks on 84% ajast Keskerakond.

Analüüs toetas demokraatlikule vastutusele põhinevaid lähtepunkte majanduse mõjust valijaeelistustele oluliselt selgemini ja tugevamalt opositsioonierakonna, kui koalitsioonipartei puhul. Täpsemalt ilmnes, et peaministripartei suunas esinev karistamine ja premeerimine jäävad mahult valikuuringute andmete veamäära sisse, seevastu opositsioonierakonna toetuses on täheldada mõlema nähtust statistiliselt olulisel määral. Arutelu selle üle, kas valijad karistavad halbadel aegadel suuremal määral kui premeerivad headel, on kirjanduses lahtine, nagu toovad välja Lewis-Beck ja Stegmeier (2013) ülevaateartiklis majandusliku hääletamise uuringutest 40 aasta jooksul (2013, 371). Kui Eestis peaministriparteid karistatakse, avaldub see kaudselt opositsiooni toetuses, nagu näitas vastassuunaline seos SKP kasvu ja suurima opositsioonierakonna populaarsuse vahel. Mil määral on sellist valitsuse karistamist oodata, sõltub sellest, kas valijate hinnangul tooks opositsiooni juhitud valitsuse majanduspoliitika suurema heaolu (2002, 204). Näiteks Sanders & Carey (2002) hindasid opositsiooni usaldamist valitsusvastutusega leides opositsiooni ja koalitsiooni toetusnäitajate vahe (2002, 205). Keskerakonna varasem positsioon valitsuses ja häälatesaak perioodi jäävatel valimistel toetab väidet, et erakonda nähakse tõsiseltvõetava alternatiivina Reformierakonna valitsusele. Seega Keskerakonda suuremal määral majanduslanguse ajal eelistades karistasid valijad valitsust kehvade

majandustulemuste eest. Peaministripartei reitingute stabiilsust nii majanduse kasvu- kui langusperioodidel selgitab autorite (2002) idee, et kui valijad tunnetavad majanduskeskkonna paranemist või võimalikku paranemist tulevikus, soovivad nad suurema tõenäosusega säilitada poliitilist *status quo*-d (2002, 202).

Varasemate ja käesoleva töö tulemuste taustal karistavad või premeerivad valijad majandusolukorra eest vaid neid kahte erakonda, mida võib pidada kõige selgemini majandustingimuste eest vastutavateks. Solvak (2017) leidis regressioonianalüüsis, et majandusindikaatorite mõju suund väiksemate koalitsioonipartnerite Isamaa- ja Res Publica Liidu ja Sotsiaaldemokraatliku Erakonna toetusele aastatel 2007-2015 ei vastanud parasjagu valitsuses olemise tingimust arvesse võttes vastutuse hüpoteesile (Solvak 2017, 107-108). Edasine töö võiks seega vastutuse selgust operatsionaliseerida näiteks lisades mudelisse koalitsioonierakondade hääletamise ühtsust mõõtvaid tunnuseid nagu Powelli ja Whitten (1993, 399) analüüsis majanduslikust hääletamisest 19 riigis või interaktsioonitunnusena lisada kogutud häälte osakaalu parlamendivalimistel, mille tingimusliku mõju majandusliku hääletamise avaldumisele uuris Tucker (2006, 59) postkommunistlike riikide valimiste näitel.

SKP kasvu olulisus mudelis näitas, et valijate kaalutlustel mängib Eestis enim rolli majanduse üldine käekäik, mitte kasv tarbijahindes või äkilised muutused tööturul. Kui Robertsi (2008) regressioonianalüüsis kümne Kesk- ja Ida-Euroopa riigi parlamendivalimistest aastatel 1998-2006 oli tööpuudus ainus statistiliselt oluline ja ühtlasi suurima mõjuga muutuja suurima valitsuspartei häälatesaagi ennustamisel (2008, 540), siis käesolevas töös ei oma tööpuudus ennustusvõimet ja ainus oluline muutuja Eestis on SKP kasv. Varasemalt tuvastatud statistiliselt oluline ($p < 0.001$) valimistsükli mõju Reformi- ja Keskerakonna toetusele vahemikul 2007-2015 (Solvak 2016, 97) esines ka aastatel 2007-2018, ent jäi mõjutugevuselt oluliselt alla SKP kasvu omale. Seega leiab kinnitust majanduse efekt ka mesinädalate efekti ehk parteisüsteemile iseloomuliku toetuse vaheldumise kõrval.

4.1. Roots

Mitmed autorid on uurinud seoseid makromajanduslike indikaatorite ja erakondade toetuse vahel Rootsis (Frey, 1979; Jonung & Wadensjö, 1979; Hibbs & Madsen, 1981; Mattila 1996; Lybeck, 1985; Jordahl 2005). Ülevaade aastaid 1967-1994 uurivatest makrotasandi töödest

on toodud lisas 2. Läbivalt on varasemates töödes leitud, et tööpuudusel ja inflatsioonil on statistiliselt oluline ning vastutuse hüpoteesile kohase suunaga mõju valitsuse toetusele ka valitsusvahetuse järgselt. Perioodi 1998-2018 analüüs jõudis eelnevate töödega (v.a. Lybeck, 1996) võrreldes vastupidisele tulemusele – tööpuuduse ja inflatsiooni mõju parteide reitingule pole stabiilne, paindlik valitsusvahetusele ega vastutuse hüpoteesile kohase suunaga. Aastate 2006-2014 lõikes ilmnas, et tööpuuduse ja inflatsiooni mõju oli statistiliselt oluline suurima koalitsioonierakonna toetusele, ent vastupidise suunaga lisas 2 toodud töödes leitud seostele. Kuivõrd on varasemad tööd vaadelnud ligi 10- aasta pikkuseid perioodi võib järeldada, et kui lühemas vaates on majanduskeskkonna mõju populaarsusnäitajatele Rootsis selgem, siis pikemas vaates see ähmastub.

Tööpuuduse efekti ootustele vastupidist suunda aastatel 2006-2014 selgitavad indiiditaseme uuringud 2010. aasta valimistest. Martinsson (2013) leidis regressioonianalüüsis, et 2010. aasta valimistel tajuti majandusolukorda paranemas suuremal määral kui ühelgi teisel valimisel aastatel 1980-2010 (2013, 474) ning majandusolukorra tajumine mõjutas valimisotsust kaks korda ulatuslikumalt kui muidu (2013, 474). Seega väljendus aastatel 2006-2014 peaministripartei toetuses samasugune kriisijärgne heakskiit nagu valitsuserakondadele 2010. aasta valimisel. Käesolev töö täiendab Martinssoni (2013), et laiemas ajalises vaates avaldas majanduskeskkond lisaks positiivsele mõjule suurima koalitsioonierakonna populaarsusele ka negatiivset mõju suurima opositsioonipartei reitingule ning seejuures oli olulisimaks muutujaks tööpuudus. Inflatsiooni langus mõjutas peaministripartei populaarsust enam kui kasv ning vähem olulisemal määral, mistõttu võis selgeks pidada vaid tööpuuduse efekti. Martinssoni (2013) hinnangul tingis kõrge rahulolu majanduse käekäiguga 2010. aastal Rootsi majanduse kiire taastumine globaalsest finantskriisist (2013, 474). Seega võib Rootsis kehtida Talvingu (2016) mõte, et kuivõrd on vastutuse selgus majandustulemuste eest globaalsete finantskriiside kontekstis ähmastunud, on valijaid hakanud otsima uusi vastutuse omistamise viise, millest üheks võib olla valitsuse vastumeetmete efektiivsus kriisiga toimetulekul (2016,17).

Seosed aastatel 2006-2014 viivad diskussiooni Stevensoni (2002) luksuskaupade hüpoteesi suunas, kuivõrd lihtne vastutuse hüpotees, millest hüpoteesid 1 ja 2 lähtusid, kinnitust ei leidnud. Esiteks tegutseb Rootsi kui heaoluriigi avalik sektor aktiivselt kodanike heaolu mõjutamises (Jordahl 2005, 265) ning seega suudab see pakkuda avalikke hüvitisi, mida

Stevenson (2002) eeldab. Teiseks kirjeldab kahe erakonna vastandumist Rootsis pikaajaline konkurents valimistel ning parlamendis, mistõttu on alust arvata, et parteid esindavad vasak- ja parempoolsuse mõistes erinevaid poliitilisi valikuid valijatele. Ühtlasi on valijad eelduslikumalt teadlikud sellest, kuidas parteide seisukohad ja ka nende realiseerumine vastavalt majanduse kontekstile erinevad. Tööpuuduse ja inflatsiooni positiivne efekt Mõõduka Koalitsioonipartei toetusele aastatel 2006-2014 ning negatiivne efekt Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei reitingule on ootustele vastav luksuskaupade hüpoteesi korral, et majanduskriisi perioodidel koguvad parempoolsemad erakonnad toetust ning vasakpoolsemate populaarsus väheneb. Teine pool hüpoteesist leiab tuge aastatel 2006-2014, kui Mõõduka Koalitsioonipartei ja SKP kasvu vahel ilmneb negatiivne seos – majanduse kasvades, paremblokki juhtiv erakond kaotab populaarsust.

Töös tuvastatud majandusindikaatorite ja parteipopulaarsuse seoste perioodiline vaheldumine suunas ja olulisuses ning erisused mudeli seletusvõimes eri intervallide lõikes ilmnesid ka Lybecki (1981) analüüsis Rootsi valitsusbloki populaarsusest aastatel 1970-1982, kus autor (1981, 144) rakendas mudelit neljal kolme aasta pikkusel alamperioodil. Autor (1981) järeldas, et „On ilmne, et populaarsuse funktsioon on ebastabiilne (...) Peamine osa aegrea varieeruvusest on eraldiseisvate poliitiliste sündmuste, mitte süsteemsete mõjude tulemus.“ (Lybeck 1981, 144) Mudelis olid sõltumatuteks muutujateks teiste hulgas inflatsioon ja tööpuudus (1981, 144). Sarnane süsteemse mõju puudumine majanduse ja erakonnatoetuse vahel ilmnes SKP kasvu, töötuse määra ja inflatsiooni puhul ka hilisema ja pikema perioodi lõikes. Robustsuse kontrolli tulemused seostuvad ka laiemas kirjanduses leituga, et häält või populaarsust ennustavad funktsioonid on ebastabiilsed, seda nii riikidevahelistes uuringutes kui ka samas riigis aja möödudes (Lewis-Beck & Paldam 114, 2000). Lewis-Beck ja Stegmeier (2013) väidavad, et ebastabiilsus on ilmne ja väheneb kui sobivad institutsionaalsed faktorid on lisatud ja valikuuringute valikumeetodeid ning mudelit täiendatud (2013, 380). Kokkuvõttes on toodud käesoleva töö autori ettepanekud Rootsi juhu täiendavaks analüüsiks, mis väljatoodud ebastabiilsust võiks vähendada.

4.2. Võrdlus

Kogu perioodi lõikes esinesid ootuspärase suunaga statistiliselt olulised seosed vaid Eestis, kus hüpotees 2 leidis kinnitust. Rootsis 19 aasta ning 7 kuu lõikes ühegi majandusnäitaja mõju peaministrierakonna vahetusi arvesse võttes eeldustele kohaseks ei osutunud.

Opositsiooni ja majanduskasvu vahel negatiivset seost ette nägev hüpotees 2 kehtis aastatel 2007-2018 Eestis, Rootsis aga ainult ajavahemikul 2014-2018. Samadel ajaintervallidel vastavates riikides ilmnes, et peaministrierakonna toetus säilis keskmiselt stabiilsena niikasvu kui langusperioodidel.

Majandusindikaatorite efektid osutusid stabiilsemaks Eestis, kus peaministripartei vahetus erinevalt kahest korrast Rootsist vaid ühe korra. Hinnangute ebastabiilsust periooditi Rootsist kirjeldab mudeli seletusvõime muutumine alamperioodide arvutustes ning oluliselt madalam seletusvõime võrreldes kogu perioodiga Eestis (R_a^2 vastavalt 0.1 ja 0.38). Erakonnaspetsiifilist majanduse mõju uuritavates riikides ei nähtunud. Mõlemal juhul omas peaministrierakonna vahetumine seoste suunale mõju, kuid vaid Eestis selliselt, nagu näeb ette vastutuse hüpotees.

Kui robustne ja tugev seos opositsioonipartei toetusega Eestis viitab, et toetajaskond karistab ja premeerib sõltumata parteist endast, vaid lähtuvalt vastutuspositsioonist, siis Rootsis on vastutuslik suhe keerulisem ning nõuab majanduse konteksti ja parteidevaheliste erisuste koha pealt lisaselgitusi. Vastutuse selgus Eestis avaldub asjaolus, et langusperioodidel toetatakse suuremal määral opositsiooni, Rootsis aga on seosed loogilise suunaga vaid siis, kui arvesse võtta Stevensoni (2002) argumentatsiooni vasak- ja parempoolsete parteide erisustest majandusküsimustes. Näiteks valitud erakondadest kõige pikaajalisemat valitsusvastutust hoidnud Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei reitingut mõjutavad majandusindikaatorid kõige ebastabiilsemalt ning mitte ühelgi juhul selliselt, nagu näeb vastutuse hüpotees lihtsal kujul. Seevastu näib karistamine ja premeerimine Rootsist avalduvat parteipõhiselt – parempoolsemat Mõõdukat Koalitsiooniparteid toetakse majanduskriisi hõlmaval perioodil 2006-2014 ning karistatakse suurema majanduskasvu ajal aastatel 2014-2018.

Kogu perioodi tulemuste erisused on osaliselt tingitud andmestike ajalisest ulatusest ning majanduskriisi iseloomust – Rootsi analüüs hõlmab ligi kaks korda pikemat perioodi ja majandusindikaatorid varieeruvad aastatel 2008-2009 vähem kui Eestis. 2010. aastale eelnenud finantskriis tõi Rootsist olulise languse isiklikus majandusolukorras vaid sellele osale elanikkonnast, kes kuulusid majandusliku staatuse jaotuses alumise 30% hulka (Martinsson et al. 2013, 533). Lisaks selle iseloomule on finantskriisi ulatus üheks

selgituseks, miks seosed olid suunalt ootustele vastupidised Rootsis (näiteks SKP kasv läbis suurema languse kriisiperioodil Eestis kui Rootsis).

Inflatsioon osutus mõju suunalt nii Eestis kui Rootsis kogu perioodil ebastabiilseks ja tunnuse transformeerimine olulist ega ühtse suunaga seost tuvastada ei võimaldanud. Tööpuuduse ja inflatsiooni olulisus ühel Rootsi alamperioodil viitab, et tarbijahindade järsk kasv või langus ning töötuse kasv mõjutavad valijakäitumist, Eestis seevastu on eelistus ühele või teisele erakonnale tingitud vaid SKP kasvu kirjeldatud riigi majanduse üldisest seisukorrast.

KOKKUVÕTE

Arutelu selle üle mil määral, millal ja kuidas hoiavad valijaid parlamendierakondi majandustulemuste eest vastutavana, püsib aktuaalse teemana eriti 2008-2009. aasta majanduskriisi valguses. Kas kesise majandusolukorra eest karistatakse valitsust või pigem toetatakse opositsiooni, on üheks mitmetest majandusliku hääletamise uuringutes, millele käesolevas töös vastati. On teada, et majanduse mõju häälele ja toetusele erineb riigiti ja ajas, mistõttu on palju keskendunud nähtuse enda stabiilsusele, tingimustele, mis tagavad selle ilmnemise, ning majandusliku hääletamise matemaatilisele ennustusvõimele – populaarsus- ja häälefunktsioonide stabiilsusele.

Töö juhtumi- ning analüüsimetodite valikul lähtuti levinumatest teoreetilistest kontseptsioonidest majandusliku hääletamise teoorias ning avalikult saadavate toetusnäitajate statistilistest omadustest. Esiteks toodi välja, miks majanduse mõju valitud nelja erakonna populaarsusele võiks selgemini ilmned, seejärel põhjendati andmete ja analüüsimetodite valikut. Mudeli ülesehituses võeti arvesse toetusnäitajates esinevat tsüklilisust, toetusuuringute andmete kogumisviisi ning tunnuseid transformeeriti vastavalt majandusindikaatorite ja valijate majandusolukorra tajumise eelduslikule seosele. Järgnes kaheastmeline analüüs – esmalt vaadeldi majandusnäitajate seletusvõimet ja mõjutugevust kogu perioodil ja seejärel alamperioodidel kontrollimaks mudeli robustsust ning seoste stabiilsust ajas. Marginaalefektide vaatlus tõi esile sõltumatute tunnuste mõju eri väärtuste korral ning täpsema kirjelduse, millal on seosed statistilise veamäära sees ning millal on need ebaolulised.

Hüpotees 1 ei jäänud püsima ühelgi vaadeldaval perioodil uuritavates riikides, võttes arvesse asjaolu, et andmed on kogutud valikuuringute teel. Hüpotees 2 leidis Eestis kinnitust pakkudes tuge levinud ideele, et valijad karistavad valitsust heade majandustulemuste eest toetades suuremal määral opositsiooni ning vähendavad toetust viimasele, kui majandusel läheb hästi. Premeerimist kirjeldava seose nõrkus toetab ideed, et valijate rahulolu majandusolukorraga väljendub soovis pigem hoida poliitilist *status quo*-d, kui tasustada peaministriparteid lisatoetusega. Võrdlus tõi esile erisused majandusliku hääletamise iseloomus kahes riigis – Rootsis on selgeim mõju parteitoetusele tööpuudusel, Eestis aga SKP kasvul. Inflatsiooni mõju osutus üldiselt ebastabiilseks mõlemas riigis, kuigi Rootsis

oli täheldada, et aastatel 2006-2014 käis madala inflatsiooniga kaasas valitsuse toetuse langus.

Rootsi analüüsi tulemuste sidumisel teooria ja varasemate uuringutega ilmnes, et lisaks vastutuse selgusele lihtsas institutsionaalses mõttes tasuks edasises analüüsis arvestada majanduse konteksti ning parteivaheliste erisustega valijate kaalutluste kujunemisel. Näiteks tasub kaaluda parteide majanduspoliitiliste erisuste ja avaliku sektori rolli ning mahuga arvestamist hüpoteeside formuleerimisel ja muutujate valikul. Samuti väärrib edasist tähelepanu, kuivõrd on seoste ebastabiilsus Rootsis tingitud vähemusvalitsusega kaasneva vastutuse ähmastumisega. Tulevased makrotasandi uuringud Rootsis võiksid seega hõlmata järgmisi muutujaid: ootamatu tööpuudus ja inflatsioon, valitsuse sõltuvuse tase opositsioonist poliitikakujundamise, partei toetajaskonna majanduslik staatus ning majanduspoliitilised seisukohad.

Eesti juhu analüüsis ja diskussioonis ilmnenu tõi esile vastutuse selguse kontseptsiooni tähtsuse, mille määra ja ulatust majanduslikus hääletamises võib edaspidi hinnata, lisades analüüsi koalitsioonipartnerite ühtsuse taset mõõtvaid tunnuseid. Nii Eesti kui Rootsi näide viitavad, et üksikisiku taseme analüüsi kombineerimine makrotasandi analüüsiga või indiviiditasandi küsitlusandmete lisamine näiteks erakonnapõhiste hoiakute hindamiseks on mõlemad tervitatavad suunad edasiseks tööks.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Anderson, Christopher J, Christopher Wlezien. 1997. „The Economics of Politics in Comparative Perspective Revisited: An Introduction“ *Political Behavior* 19 (1): 1-5.
- Brambor, Thomas, William Roberts Clark, & Matt Golder. 2006. „Understanding Interaction Models: Improving Empirical Analyses.“ *Political Analysis* 14 (1): 63-82.
- Debus, Marc, Mary Stegmaier, & Jale Tosun 2014. „Economic Voting under Coalition Governments: Evidence from Germany.“ *Political Science Research and Methods* 2 (1): 49-67.
- Demoskop. 2018a. „Demoskops väljarbarometer“, <https://www.demoskop.se/wp-content/uploads/2013/10/V%C3%A4ljarbarometer-%C3%96ver-tid-1990-Okt2013.pdf> (külastatud 26 detsember, 2018).
- Demoskop. 2018b. „Hur genomförs en väljarbarometer?“, <https://demoskop.se/var-expertis/opinion-politik/demoskops-valjarbarometer/hur-genomfors-en-valjarbarometer/> (külastatud 26 detsember, 2018).
- Dorussen, Han & Harvey D. Palmer. 2002. „The Context of Economic Voting: An Introduction.“ *Economic Voting*, toim. Han Dorussen & Michael Taylor. London & New York: Routledge, 1-14.
- Downs, Anthony. 1957. „An Economic Theory of Political Action in a Democracy.“ *Journal of Political Economy* 62 (2): 135-150.
- Duch, Raymond M., Randolph T. Stevenson. 2008. *The Economic Vote: How Political and Economic Institutions Condition Election Results*. Cambridge & New York: Cambridge University Press.
- Duch, Raymond M., Harvey D. Palmer & Christopher J. Anderson. 2002. „Heterogeneity in Perceptions of National Economic Conditions.“ *American Journal of Political Science* 44 (4): 635-652.
- Fiorina, Morris P. 1978 „Economic Retrospective Voting in American National Elections: A Micro-Analysis.“ *American Journal of Political Science* 22 (2): 426-443.

- Frey, Bruno S. 1979. „Politometrics of Government Behavior in a Democracy.“ *Scandinavian Journal of Economics* 81 (2): 308–322.
- Halaby, Charles N. 2004. „Panel Models in Sociological Research: Theory into Practice.“ *Annual Review of Sociology* 30: 507-526.
- Hibbs Jr., Douglas A., Henrik Jess Madsen. 1981. „The Impact of Economic Performance on Electoral Support in Sweden, 1967-1978*.“ *Scandinavian Political Studies* 4 (1): 33-50.
- Jonung, Lars, Eskil Wadensjö. 1979. „The Effect of Unemployment, Inflation and Real Income Growth on Government Popularity in Sweden.“ *The Scandinavian Journal of Economics* 81 (2): 343-353.
- Jordahl, Henrik. 2006. „An economic analysis of voting in Sweden.“ *Public Choice* 127: 251-273.
- Kantar Emor. 2018. „Erakondade toetusreitingud“, <https://www.emor.ee/erakondade-toetusreitingud/> (külastatud 26 detsember, 2018).
- Lewis-Beck, Michael, Martin Paldam. 2000. „Economic Voting: An Introduction.“ *Electoral Studies* 19 (2/3): 113-121.
- Lewis-Beck, Michael S., Mary Stegmaier 2013. „The VP-function revisited: a survey of the literature on vote and popularity functions after over 40 years.“ *Public Choice* 157: 367-385.
- Lybeck, Johan A. 1985. „A Simultaneous Model of Politico-economic Interaction in Sweden, 1970-82*.“ *European Journal of Political Research* 13: 135-151.
- Martinsson, Johan. 2013. „Economic voting in Sweden 1985-2010.“ *Electoral Studies* 32: 470-475.
- Mattila, Mikko. 1996. „Economic Changes and Government Popularity in Scandinavian Countries.“ *British Journal of Political Science* 26 (4): 583-595.
- Nannestad, Peter, Martin Paldam. 1997. „From the Pocketbook of the Welfare Man: A Pooled Cross-Section Study of Economic Voting in Denmark.“ *British Journal of Political Science* 27 (1): 119-136.

- Norpoth, Helmut. 1991. „The Popularity of the Thatcher Government: A Matter of War and Economy.“ *Economics and Politics: The Calculus of Support*, toim. Helmut Norpoth, Michael S. Lewis-Beck & Jean-Dominique Lafay. Manchester, UK: The University of Michigan Press, 141-160.
- Palmer, Harvey D., Guy D. Whitten. 1999 „The Electoral Impact of Unexpected Inflation and Economic Growth.“ *British Journal of Political Science* 29 (4): 623-629.
- Powell, Jr. G. Bingham, Guy D. Whitten. 1993. „A Cross-National Analysis of Economic Voting: Taking Account of the Political Context.“ *American Journal of Political Science* 37 (2): 391-414.
- Rattinger, Hans. 1991. „Unemployment and Elections in West Germany.“ *Economics and Politics: The Calculus of Support*, toim. Helmut Norpoth, Michael S. Lewis-Beck & Jean-Dominique Lafay. Manchester, UK: The University of Michigan Press, 49-62.
- Roberts, Andrew. 2008. „Hyperaccountability: Economic voting in Central and Eastern Europe.“ *Electoral Studies* 27: 533-546.
- Robinson, W. S. 1950. “Ecological Correlations and the Behavior of Individuals.” *American Sociological Review*, Vol. 15, 351–57.
- Sanders, David, Sean Carey. 2002. „Temporal Variations in Economic Voting: A Comparative Cross-National Analysis.“ *Economic Voting*, toim. Han Dorussen & Michael Taylor. London & New York: Routledge, 200-231.
- Singer, Matthew M., Ryan E. Carlin. 2013. „Context Counts: The Election Cycle, Development, and the Nature of Economic Voting.“ *The Journal of Politics* 75 (3): 730-742.
- Solvak, Mihkel. 2016. „Erakonnatoetus ajavahemikul 2007–2015: valimistsükkel ja majanduse käekäik.“ *Riigikogu valimised 2015*, toim. Rein Toomla, Mihkel Solvak, Alar Kilp: Tartu Ülikooli Johan Skytte poliitikauuringute instituut, 87-111.
- Statistics Sweden. 2018. „General elections, results“ <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/democracy/general-elections/general-elections-results/> (külastatud 26 detsember, 2018).

Statistikaamet. 2018. „Statistika andmebaas: Majandus“ <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Majandus/databasetree.asp> (külastatud 26 detsember, 2018).

Stevenson, Randolph T. 2002. „The Economy as Context: Indirect Links Between the Economy and Voters.“ *Economic Voting*, toim. Han Dorussen & Michael Taylor. London & New York: Routledge, 46-65.

Swedish Institute. 2018. „The Swedish System of Government“ <https://sweden.se/society/the-swedish-system-of-government/> (külastatud 4 jaanuar, 2018).

Talving, Liisa. 2016a. *Economic conditions and incumbent support: when and how does the economy matter?*. University of Tartu Press.

Talving, Liisa. 2016b. „Majanduse mõju valimiskäitumisele.“ *Riigikogu valimised 2015*, toim. Rein Toomla, Mihkel Solvak, Alar Kilp: Tartu Ülikooli Johan Skytte poliitikauuringute instituut, 132-153.

Tooding, Liina-Mai. 2007. *Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Tucker, Joshua A. 2006. *Regional Economic Voting: Russia, Poland, Hungary, Slovakia, and the Czech Republic, 1990-1999*. New York: Cambridge University Press.

Vabariigi Valimiskomisjon. 2018. „Toiminud valimiste arhiiv“ <https://www.valimised.ee/et/valimiste-arhiiv/toimunud-valimiste-arhiiv> (külastatud 26 detsember, 2018).

Vabariigi Valitsus. 2018. „Varasemad valitsused“ <https://www.valitsus.ee/et/valitsus/varasemad-valitsused> (külastatud 03.01.2019).

Vörk, A. 2003. „Staatilised paneelandmete mudelid“ *Tartu Ülikool*. 1-37.

LISAD

Lisa 1. Kantar Emori erakondade toetusseire uuringu metoodika.

Ajavahemik	Keskmine valimimaht (valimisõiguslikku vastajat)	Metoodika
2007-2015	450-500	Ainult arvuti teel juhitud personaalintervjuud (CAPI – <i>Computer Assisted Personal Interviewing</i>)
2015-2016	1000	Arvuti teel juhitud telefoniintervjuud (CAWI – <i>Computer Assisted Web Interviewing</i>) ja CAPI
2017-2018	1000	Ainult CAWI

Allikas: Kantar Emor, 2018; (eraviisiline kommunikatsioon).

Lisa 2. Varasemate Rootsi empiiriliste tööde kokkuvõte.

Autorid	Vaadeldav periood	Statistiliselt olulised muutujad, mille koefitsientide märgid vastasid ootustele	Suurima mõjutugevusega majandusindikaatorid	Sõltuvmuutuja
Frey 1979	1967-1973	Inflatsioon, tööpuudus	Tööpuudus	Valitsusbloki kvartaalne toetus
Jonung & Wadensjö 1979	1967-1976	Inflatsioon, tööpuudus	Tööpuudus	Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei igakuine toetus
Hibbs & Madsen 1981	1967-1978	Tööpuudus, ootamatu inflatsioon, ootamatu tööpuudus	Ootamatu inflatsioon, ootamatu tööpuudus	Valitsusbloki kvartaalne toetus
Lybeck 1985	1970-1982	Tööpuudus (vaid aastatel 1970-1973)	Tööpuudus	Valitsusbloki igakuine toetus
Jordahl 2005	1988,1985, 1991, 1994	Tööpuudus, inflatsioon	Tööpuudus	Valitsusbloki või opositsioonibloki toetus

Allikas: Autori koostatud.

Lisa 3. Majandusnäitajate vahelised korrelatsioonid.

Tunnused (kogu vaadeldava perioodi väärtused)	Riik	Pearsoni korrelatsioonikordaja
SKP kasv, tööpuudus	Eesti	-0.28***
SKP kasv, inflatsioon	Eesti	0.15*
Tööpuudus, inflatsioon	Eesti	-0.25**
SKP kasv, tööpuudus	Rootsi	0.17**
SKP kasv, inflatsioon	Rootsi	-0.22***
Tööpuudus, inflatsioon	Rootsi	-0.57***
*p < 0.05, ** p < 0.01, ***p < 0.001		

Allikas: Autori koostatud.

SUMMARY

ECONOMIC VOTING AND THE EFFECTS OF ECONOMIC CONDITIONS ON THE SUPPORT OF THE TWO LARGEST PARTIES: THE EXAMPLE OF ESTONIA AND SWEDEN

Oliver Bollverk

Economic voting remains one of the most widely researched topics in political science. The recent economic crisis however, has brought attention to the stability of the effect of economic conditions on party support or vote share – whether the responsibility hypothesis – the idea that governing parties are punished when the economy declines and rewarded when it flourishes – holds in the context of the latest major economic downturn of 2008-2009 and in its wider macroeconomic setting. In addition, a long-standing debate remains on the nature of this relationship and on the political and economic circumstances which condition it – does the electorate focus on the opposition or the coalition, how do policy differences among parties affect economic considerations and which macroeconomic factors are most explanatory on the aggregated level. The following two hypotheses were tested:

H1: The better the macroeconomic conditions, the higher the support for the prime minister's party.

H2: The worse the macroeconomic conditions the higher the support for the largest opposition party.

In the first part of the thesis, main theoretical concepts were introduced and arguments presented for why economic conditions are expected to have clearer effects for the selected parties in Estonia and Sweden than for other parties in these countries. Further, data selection was explained given the background of previous empirical research and a fixed effects linear regression model for panel data was formulated. The model incorporated three economic indicators found to have a significant effect on vote and party support in previous studies – GDP growth, inflation and unemployment, of which the latter two were transformed according to the expected relationship between these indicators and public behavior.

A two-level analysis followed: firstly, model coefficients were estimated for the whole period in both countries and then for individual periods according to changes in the prime minister's party. As such, the analysis was able to show where the relationship between the economy and party support was stable in time and flexible to changes in the governing party as well as how the relationship between economic indicators and party support differed in direction, strength and significance during relevant subperiods. Hypothesis 2 found support in Estonia for the years 2007-2018 along with a confirmation of model robustness, whereas in Sweden, neither was confirmed for the years 1998-2018. The evidence for hypothesis 1 proved to be too weak given the nature of the support data, to consider it valid. Unemployment established a significant effect for the support of the two parties during the period of 2006-2014 in Sweden and hypothesis 2 found confirmation for years 2014-2018, when the most significant variable was GDP growth. While support for the opposition was found to be sensitive to economic changes during the whole period in Estonia and during one subperiod in Sweden, support for the largest governing party remained stable even in times of growth and recession, indicating electoral preference to hold the political *status quo*, rather than to reward the coalition with extra support.

The predicted effects of economic indicators on party support in Estonia corresponded to a basic concept of clarity of responsibility, whereas in Sweden, an approach more oriented on economic contextual factors and differences in the policy agendas of the two parties would prove to be more explanatory for years 2006-2014. Voters in Sweden most likely rewarded the governing party for handling the economic crises and punished the opposition alongside, while in Estonia, the opposition gained significant support as economic growth plummeted. Neither inflation nor unemployment had a systematically stable effect on party support in the two countries during entire researched periods. Among possible explanations for the difference in the instability of the relationships in the two countries are the presence of minority governments, which reduce clarity of responsibility, unique expectations to parties in the welfare state, as well as the difference in the severity of the financial crisis between the two countries.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Oliver Bollverk

(isikukood: 39407154957)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Majanduslik hääletamine ja majanduse mõju kahe suurima erakonna toetusele Eesti ja Rootsi näitel“,

mille juhendaja on Mihkel Solvak,

1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, _____ (kuupäev)

(allkiri)